

BIDRAG TILL
SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

III) Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 3.

ÅREN

1866—1870.

GOTLANDS LÄN.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Uti länets *indelning* har efter förra berättelsens afgifvande någon förändring icke inträffat, och får Konungens Befallningshafvande i afseende på länets *naturbeskaffenhet* åberopa hvad som i förut aflemnade berättelser derom anförts.

Af böcker och i tryck *utgifna skrifter*, som, utkomna under denna femårsperiod, meddela upplysning om Gotland och dess förhållanden, kunna här nämnas:

C. G. Brunius: Gotlands konsthistoria, 3:e delen. Lund 1866.

G. Lindström: Gotlands fisk-fauna, berättelse till Gotlands läns Hushållningssällskap, tryckt i dess årsberättelse för 1866. Visby 1867.

Densamme: Nomina fossilium siluriensium Gotlandiæ; tryckt i Visby högre elementarläroverks årsprogram 1867.

O. W. Lemke: Visby stifts herdaminne. Örebro 1868.

G. Eisen och A. Stuxberg: Bidrag till kännedom om Gotska Sandön. I Kongl. Vetenskaps-Akademiens förhandlingar 1868.

G. Lindström: Gotlands nutida mollusker. Afhandling i Visby högre elementarläroverks årsprogram 1868.

Densamme: Om tvenne nya öfversiluriska koraller på Gotland. I Kongl. Vetenskaps-Akademiens förhandlingar 1868.

J. G. B.: Anteckningar från Gotlands kuster. Visby 1869.

C. J. Bergman: Gotlands Geografi och Historia i lättfattligt sammandrag. Af Gotlands läns landsting prisbelönt täfings-skrift. Visby 1870.

S...: Fåren på Gotland. I Läsning för Folket, 32 årg., 4:e häft.

S...: Skäljagten på Gotland. I samma tidskrift, 33 årg., 1:a häft.

Gotlands läns Hushållningssällskaps årsberättelser för 1866—1870.

Såsom veckotidningar, i Visby utgifna, under samtliga åren, nämnas här

Visby-Posten,

Gotlands Tidning,

Gotlands Läns nyaste Tidning!

2. Innevånare.

Tab. N:o 1. Såsom den bifogade tabellen N:o 1 rörande *folkmängden* 53,785 personer, och enligt husförhörslängderna var densamma utvisar, utgjordes denna enligt mantalsskrifningen år 1870 af 54,028 personer. Jemfördt med förhållandet år 1865, utvisande

K. M:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1866—1870. Gotlands län.

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utgiver ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse	1-12.
1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.....	1.
2. Innevånare.....	1.
3. Näringar.....	3.
Tab. Litt. A. Ut- och införsel av spanmål.....	3.
4. Kommunikations-anstalter och varubyten.....	7.
5. Kameralförhållanden.....	8.
Tab. Litt. B. Visby stads inkomster och utgifter åren 1866-1870.....	9.
6. Politi.....	10.
Tabellbilagor	13-24.
Tab. N:o 1. Folkmängd.....	13.
Tab. N:o 2. Jordbruk.....	13-14.
Tab. N:o 3. Boskapsskötsel.....	15.
Tab. N:o 4. Skogshushållning.....	15.
Tab. N:o 5. Dödade rofdjur.....	16.
Tab. N:o 6. Af rofdjur dödade husdjur.....	16.
Tab. N:o 7 a. Fabriker och manufaktur-inrättningar, år 1870.....	16.
Tab. N:o 7 b. Handverkare och idkare af annan näring, år 1870.....	17.
Tab. N:o 8. Allmänna vägar, gästgifverin och skjutsning.....	18.
Tab. N:o 9 a. Sjöfart, år 1870.....	19.
Tab. N:o 9 b. Handlande och deras betjening, år 1870.....	19.
Tab. N:o 10 a. Hemman och jordlägenheter m.m. å landsbygden, år 1870.....	20.
Tab. N:o 10 b. Jordområde och egendomar, i staden.....	21.
Tab. N:o 11. Laga skiften, åren 1866-1870.....	21.
Tab. N:o 12. Krono-uppbörden.....	22-23.
Tab. N:o 13. Sparbanker.....	24.
Tab. N:o 14. Fattigvården.....	24.

BIDRAG TILL
SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK.

III) Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 3.

ÅREN

1866—1870.

GOTLANDS LÄN.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Uti länets *indelning* har efter förra berättelsens afgifvande någon förändring icke inträffat, och får Konungens Befallningshafvande i afseende på länets *naturbeskaffenhet* åberopa hvad som i förut aflemnade berättelser derom anförts.

Af böcker och i tryck *utgifna skrifter*, som, utkomna under denna femårsperiod, meddela upplysning om Gotland och dess förhållanden, kunna här nämnas:

C. G. Brunius: Gotlands konsthistoria, 3:e delen. Lund 1866.

G. Lindström: Gotlands fisk-fauna, berättelse till Gotlands läns Hushållningssällskap, tryckt i dess årsberättelse för 1866. Visby 1867.

Densamme: Nomina fossilium siluriensium Gotlandiæ; tryckt i Visby högre elementarläroverks årsprogram 1867.

O. W. Lemke: Visby stifts herdaminne. Örebro 1868.

G. Eisen och A. Stuxberg: Bidrag till kännedom om Gotska Sandön. I Kongl. Vetenskaps-Akademiens förhandlingar 1868.

G. Lindström: Gotlands nutida mollusker. Afhandling i Visby högre elementarläroverks årsprogram 1868.

Densamme: Om tvenne nya öfversiluriska koraller på Gotland. I Kongl. Vetenskaps-Akademiens förhandlingar 1868.

J. G. B.: Anteckningar från Gotlands kuster. Visby 1869.

C. J. Bergman: Gotlands Geografi och Historia i lättfattligt sammandrag. Af Gotlands läns landsting prisbelönt täfings-skrift. Visby 1870.

S...: Fåren på Gotland. I Läsning för Folket, 32 årg., 4:e häft.

S...: Skäljagten på Gotland. I samma tidskrift, 33 årg., 1:a häft.

Gotlands läns Hushållningssällskaps årsberättelser för 1866—1870.

Såsom veckotidningar, i Visby utgifna, under samtliga åren, nämnas här

Visby-Posten,

Gotlands Tidning,

Gotlands Läns nyaste Tidning!

2. Innevånare.

Tab. N:o 1. Såsom den bifogade tabellen N:o 1 rörande *folkmängden* 53,785 personer, och enligt husförhörslängderna var densamma utvisar, utgjordes denna enligt mantalsskrifningen år 1870 af 54,028 personer. Jemfördt med förhållandet år 1865, utvisande

K. M:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1866—1870. Gotlands län.

enligt förra beräkningen 52,732 och enligt den senare 53,165 personer, synes det, att tillökningen under den sista femårsperioden varit anmärkningsvärdt liten, nemligen blott 1,053 enligt mantalsskrifningslängderna, och 863 enligt husförhörslängderna, således endast omkring 2 procent, under det att samma tillökning under nästföregående femårsperiod utgjort omkring 6 procent och under den der förut gående ännu högre andel af förut varande antalet. Orsaken härtill är väl beroende på flere omständigheter, af hvilka här kunna nämnas klen skörd år 1867 och dålig skörd, å flere ställen missväxt, år 1868 samt under perioden ökad emigration. Af infortrade upplysningar framgår nemligen, att följande antal personer under nedannämnda år från länet *emigrerat* till främmande verldsdel, nemligen 32 under år 1866, 35 år 1867, 125 år 1868, 248 år 1869 och 170 år 1870, eller sammanlagt 610 under femårsperioden, hvarförutom 28 personer uppgifvas hafva utflyttat till orter i Europa. Orsaken till denna, härifrån orten förut sparsamt förekommande emigration, hvilken uppenbarligen påverkats af det nyss förut omnämnda förhållandet med skördarna åren 1867 och 1868, anses hufvudsakligen hafva varit begäret att ernå en förbättrad ställning i ekonomiskt afseende, men i åtskilliga fall äfven omfattandet af andra religiösa åsikter, än statskyrkans, hvilket synes bevisas deraf, att de fyra sydligaste pastoraten af Gotland, hvarest skismatiska rörelser förnämligast förefinnas, bidragit till emigrationen med ej mindre än 179 personer under perioden.

Några större *epidemier*, åtminstone sådana som förorsakat någon anmärkningsvärd dödlighet, hafva icke under perioden förekommit; ty ehuru febrar, messling och smittkoppor med flere uppträdt, af hvilka i synnerhet den sistnämnda sjukdomen evist bibehållit sig åren 1869 och 1870, hafva de dock icke haft någon anmärkningsvärdt elak karakter.

Efter det att för omkring 20 år sedan *andliga rörelser* yppat sig inom länet, hvilka till en början åstadkommo icke ringa oro och uppståndelse, hafva sådana rörelser alltjemt fortfarit, visande efter handen ett mera sansadt och lugnt skaplyne. Större delen af dem, som grepos af den börjande rörelsen, hvilken då uppträdde såsom s. k. läseri, fasthöll vid eller återgick efter hand till kyrkans bekännelse, men en del öfvergick till baptistiska sekten, och denna har allt hitintills bibehållit sig. Utom baptismen uppträdde snart också mormonismen, som innästlat sig hos några få och till och med skaffat en och annan innävare till Utah. Under de senare åren har metodismen visat sig verksam här å orten, hvarest dess anhängare i Visby hafva eget samlingsrum och predikant, äfvensom en å annat ställe i länet stationerad predikant. Ingen sekt har emellertid härstädes i stadgad ordning utträdt ur kyrkan för att bilda eget religions-samfund. Baptisterna, som hufvudsakligen finnas i sydligaste delen af länet, anses utgöra något öfver 500 personer.

I afseende på befolkningens *sedlighet* och laglydnad finnes något serskildt anmärkningsvärdt för denna period icke att omnämna. Till den upplysning i sagda hänseende, som deraf kan dragas, meddelas emellertid, att antalet till härvarande länsfångelse inkomna, så väl ransaknings- som straff- och andra *fångar*, utgjort:

Befolkningsförhållanden, m. m.

	Ransaknings- och straffångar.	Bötesfångar.	Lösdrifvare och transport- fångar.	Bysatte.	Summa.
År 1866	24.	41.	13.	2.	80.
» 1867	31.	61.	13.	2.	107.
» 1868	40.	68.	20.	2.	130.
» 1869	49.	67.	19.	2.	137.
» 1870	30.	70.	11.	1.	112.

hvarvid dock bör märkas, att bland straffångarne äro inberäknade åtskilliga, som i anseende till bristande utrymme i andra fångelser hitförts, till antal år 1868 af 13, år 1869 af 9 och år 1870 af 5. Hvad serskildt beträffar gröfre brott, bör nämnas att för mord häktats 1 år 1866 och 1 år 1867 samt för barnamord 2 år 1868, 2 år 1869 och 1 år 1870. Någon inverkan å fångantalet synas 1867 och 1868 årens dåliga skördar hafva visat, ehuru den ej kan sägas hafva varit så serdeles stor.

Hos länets befolkning är en någorlunda jemn *vålmåga* spridd, hvilken hufvudsakligen hvilar på hufvudnäringen, jordbruket. Då detta är gifvande, förmärkes ingen brist och förnimmes föga klagan öfver fattigdom och nöd; ty äfven den, som ej beror direkt af jordbruket, röner inverkan deraf genom ökad eller minskadt tillfälle till arbetsförtjenst. Då uti antalet *utsökningsmål* hos Konungens Befallningshafvande och genom dem till betalning ådömda belopp kunna spåras verkningarna af jordbrukets afkastning de serskilda åren, omnämnes här att år 1866 ådömdes till betalning genom 1,600 utslag r:dr 313,177.
 » 1867 » » » » 1,479 » » 307,119.
 » 1868 » » » » 1,983 » » 400,990.
 » 1869 » » » » 1,581 » » 278,054.
 » 1870 » » » » 1,010 » » 183,285.

Bruket af spirituösa drycker anses vara i aftagande, kunnande såsom någon ledning för bedömande af åtgången af sådana drycker meddelas att af bränvin tillverkats inom länet 76,112 kannor år 1866, 127,117 kannor år 1867, 99,003,50 kannor år 1868, 82,952 kannor år 1869 och 159,931,50 kannor år 1870, samt att införseln af bränvin och sprit så väl af säd och potatis, som af ris, socker och frukt (hvarom någon upplysning icke kunnat erhållas för de trenne förstnämnda åren) utgjort 8,157 kannor å 50 procent år 1869 och 4,348 kannor år 1870, hvaremot någon export under hela perioden säkerligen ej egt rum.

Å länets landsbygd funnos år 1870 *sockenbibliotek* uti 51 skoldistrikt. I Visby stad har det genom enskilda bemödanden förut inrättade s. k. stadsbiblioteket under perioden fortsatt sin verksamhet medelst utlåning af böcker utan afgift åt mindre bemedlade.

Af förut omnämnda *föreningar för öfning i vapens bruk* hafva de inom nationalbeväringens kompanin inrättade skytteförbunden fortfarit under perioden och utgjorde år 1870 till antalet 83 med tillsammans 1,982 medlemmar. Af staten erhålla dessa förbund årligen 30,000 skarpa patroner kostnadsfritt för sina skjutöfningar. Gotlands skarpskytte- och jägaregille har jemväl under perioden fortsatt sina bemödanden för uppmuntrande af skjutfärdighet, utödande af rofdjur och skyddande af nyttigt villebråd.

3. Näringar.

Såsom länets hufvudnäring är *jordbruket* fortfarande att anse; och om än under denna period några större och mera genomgripande förändringar uti denna närings bedrivande i allmänhet icke inträffat, kan dock med skäl sägas, att densamma befinner sig uti ett visserligen långsamt, men säkert framåt-skridande. Ibland allmogen är det gamla treskiftes- (å några ställen tvåskiftes-) bruket ännu allmänast begagnadt; men odling af foderväxter utvidgas mer och mer, och de exempel af väl ordnade vaxelbruk, som å många egendomar förefinnas, vinna efter hand efterföljd, hvarjemte goda åkerbruksredskap med begärlighet anskaffas, så att jordens beredning derigenom förbättras.

Då årsväxten hufvudsakligen är beroende af årets *väderlek*, torde det ej vara utan intresse att här i korthet meddelas förhållandena dermed; i hvilket afseende må nämnas, att år 1866 vintern var ovanligt mild med nederbörd, så att jorden bearbetades under Januari och Februari månader, hvarefter någon köld inträffade, men våren var kall och torr; sommaren, med någon nederbörd i Juni, var derefter varm och torr till senare hälften af Juli, då regnig väderlek inträffade, som fortfor till Oktober och, sedan denna månad visat sig vacker, fortsatte till årets slut; att år 1867 vintern var omvexlande, med största kölden i Mars, hvarefter kall luft med nederbörd och svåra nattfroster herskade till inemot midsommar; efter öfvervägande kylig och regnig sommar inträffade mycken nederbörd under hösten, tills vintern inträdde i December med snö och is; att år 1868 vintern uppträdde med stadig köld, men våren inställde sig tidigt med endast få frostnätter, hvarefter hela försommaren och sommaren utmärktes af värme och stark torra, men derpåföljande hösten och tiden till årets slut af nederbörd och kulen luft; att år 1869 vintern var öfvervägande blid med nederbörd, våren torr och kall, sommaren i sin början kulen med många frostnätter, men derefter omvexlande varm och regnig, hvarefter hösten visade sig i början temligen vacker, men sedermera regnig och ostadig, tills mot årets slut stadig köld inträffade; och att år 1870 vintern började med mild luft, hvilken snart öfvergick till jemn kyla, som fortfor till medlet af Mars, hvarefter blidare luft med regn var förhärskande under våren, som efterföljdes af en i början kylig, men sedermera varm och torr sommar till medlet af Augusti, hvarefter regnig väderlek var rådande under hela hösten, till dess vintern inträdde i December med stark köld.

I afseende på *utsäde* och *skörd* finnas upplysningar meddelade uti bifogade af länets Hushållningssällskap meddelade tabell No 2, hvilken uppgifter sällskapet, som för primär- Tab. No 2. uppgifternas insamlade anlitat till en början kommunalnämnderna och sedermera enskilda personer, hvilka ansetts för saken intresserade, dock ansett icke så fullständiga och tillförlitliga, som önskligt varit.

Enligt de omdömen, som uti Konungens Befallningshafvandes *årsväxtberättelser* afgåfvos rörande hvarje års skörd, ansågs densamma hafva varit:

år 1866 medelmåttig, med fullt tillräcklig fodertillgång;
år 1867 under medelmåttan, med rik höskörd och tillräcklig halm tillgång;
år 1868 betydligt under medelmåttan och i vissa trakter missväxt, med ovanligt knapp höskörd och ringa halm tillgång;
år 1869 god, med äfvenledes god fodertillgång, och
år 1870 god, med god foderskörd.

För bedömande i hvad mån skörden lemnat öfverskott utöfver länets behof, torde följande uppgift, tab. Litt. A., om Tab. Litt. A. utförsel från och införsel till Gotland af jordbruksprodukter vara af intresse.

De anförda förhållandena i afseende på dessa års skördar hafva varit märkliga i tvenne afseenden, nemligen i det att å ena sidan 1868 års utomordentligt svaga och i vissa trakter till missväxt hänförliga skörd nödvändiggjorde så väl en ovanligt hög införsel af spanmål, som ock underdånig hemställan om *undsättningslån* åt några af de utaf missväxt hemsökta socknarna, till följd hvaraf ock af statsmedel beviljades dels såsom anslag utan återbetalningsskyldighet åt Hellvi socken 1,000 r:dr, åt Fleringe socken 1,000 r:dr, åt Sundre socken 1,000 r:dr och åt Vamlingbo socken 600 r:dr, och dels såsom lån åt Sundre socken 5,000 r:dr, och å andra sidan 1870 års skörd möjliggjorde en utförsel af jordbruksprodukter, större än någon förut förekommande.

Handelsprisen å spanmål uppköpt i Visby höstetiden voro år 1866 pr kubikfot för hvete 3,22, för råg 2,00, för korn 2,15.
» 1867 » » 4,53, » 3,46, » 2,61.
» 1868 » » 4,20, » 3,23, » 2,90.
» 1869 » » 2,86, » 2,04, » 1,74.
» 1870 » » 3,16, » 2,10, » 1,90.

Tab. Litt. A.

Ut- och införsel af spanmål.

	Hvete.		Råg.		Korn och malt.		Hafre.		Ärter.		Mjöl.		Summa.	
	Utförsel kub.f.	Införsel kub.f.	Utförsel kub.f.	Införsel kub.f.	Utförsel kub.f.	Införsel kub.f.	Utförsel kub.f.	Införsel kub.f.	Utförsel kub.f.	Införsel kub.f.	Utförsel kub.f.	Införsel kub.f.	Utförsel kub.f.	Införsel kub.f.
År 1866.....	67,350,0	—	114,329,0	—	141,020,0	—	50,0	—	2,652,0	—	—	—	325,401,0	—
» 1867.....	14,109,0	—	78,599,4	—	114,710,8	—	3,488,0	—	4,029,0	—	—	—	214,936,2	—
» 1868.....	4,503,8	—	¹⁾ 20,207,0	¹⁾ 73,899,0	114,595,3	—	5,278,0	—	869,0	2,401,0	—	22,730,4	145,453,1	99,030,4
» 1869.....	33,639,0	6,102,0	17,249,0	42,309,0	326,929,0	580,0	1,250,0	4,424,0	8,212,0	266,0	1,654,0	29,591,0	388,933,0	²⁾ 83,272,0
» 1870.....	75,824,0	—	214,159,0	—	233,106,0	—	8,591,0	—	3,884,0	—	6,211,8	—	541,775,8	—

¹⁾ Uti årets införsel äro inberäknade 7,103 kubikfot bergad, sjöskadad råg, som till en del jemväl ingår i utförseln.

²⁾ Uti införseln inberäknas 12,958 kubikfot sjöskadad spanmål. Från länet utfördes dessutom år 1869 1,670 tunnor raps.

Såsom kulturväxter, under senare tider införda till Gotland, hafva i föregående berättelser omnämnts *bayerska humlan*, *rapsen* och *sockerbetan*. Af dessa har den förstnämnda nu mera upphört att odlas, sedan det visat sig att af densamma icke kunde väntas påräknad, säker afkastning. Rapsen har vunnit något ökad spridning och sockerbetan odlas jemväl fortfarande, ehuru ännu afsedd endast till kreatursfoder. Såsom i föregående berättelser omnämnts, hafva här odlade betor visat sig ega betydlig sockerhalt, hvilket nyare undersökningar ock bekräftat; hvarföre med skäl torde kunna sägas, att denna ort säkerligen kan jämföras med och troligen skall komma att öfverträffa de mest gynnsamma trakter af fäderneslandet i afseende på frambringandet af betor för sockerberedning, då jordens stigande kultur och andra förhållanden hinna åstadkomma en mera utbredd och regelbunden odling af denna växt.

Ehuru hågen för *trädgårdsskötsel* är mycket utbredd inom länet, har denna näringsgren ännu icke höjt sig till den betydhet, som hon i framtiden säkerligen är kallad att intaga. Sällskapet D. B. W:s trädgårdsanläggning i Visby underhålles fortfarande i utmärkt skick, och derifrån spridas vackra växter och goda fruktträn. Länets Hushållningssällskap har uppmuntrat trädgårdsskötseln medelst utdelade pris, och om dess framtida förkofran lemnar den omständigheten grundad förhoppning, att undervisning deruti numera meddelas, utom i D. B. W:s ofvannämnda trädgårdsanläggning, i många folkskolor, 18 st. år 1870, och kommer att efter hand utsträckas till öfriga sådana skolor, af hvilka 48 st. redan ega planteringsland, afsedda för dylik undervisning, och de öfriga komma att erhålla sådana. Flere af de senare åren hafva varit dåliga fruktår.

Antalet vinterfödda *kreatur* angifves uti den bifogade, af Tab. N:o 3. Hushållningssällskapet upprättade tabellen N:o 3, rörande hvilken gäller samma anmärkning, som angående den om jordbruket, eller att de deruti intagna siffrorna icke kunna anses såsom fullt riktiga, utan såsom uttryck för hvad man, enligt tillgängliga upplysningar, kunnat beräkna såsom närmande sig rätta förhållandet.

Ehuru *ladugårds-* och *kreatursskötseln* inom länet ännu befinner sig på låg standpunkt, har dock under den nu förflutna femårsperioden förhållandet med densamma småningom framgått till det bättre. Utom det att på många egendomar ladugårdar finnas, hvilka genom utmärkt beskaffenhet och god skötsel verka såsom efterföljansvärda exempel, hafva så väl Hushållningssällskapet som Landstinget egnat denna för orten så viktiga fråga mycken uppmärksamhet; och i afseende på en serskild del af kreatursskötseln har länet haft att glädja sig åt en kraftig uppmuntran af riksdagen.

Hushållningssällskapet har dels anordnat årliga *kreaturställningar*, vid hvilka pris utdelats för deraf förtjenta djur, äfvensom för ladugårdsprodukter, dels ombesörjt inrättande af ett s. k. *bymejeri* vid länets landtbruksskola, hvilket dock icke lyckats ännu tillvinna sig mycken uppmärksamhet af traktens befolkning, och dels år 1867 införskaffat 2 norska hingstar för *förbättrande af hästrasen* till erhållande af goda och starka arbetsdragare, hvilken senare åtgärd vunnit mycket erkännande af befolkningen.

Landstinget förnyade år 1868 sitt 1863 vidtagna beslut om anslag dels af 1,200 r:dr årligen såsom lön åt en *djurläkare*, stationerad i södra delen af ön och dels af 700 r:dr såsom årlig lönefyllnad

åt länsdjurläkaren i Visby; och har detta beslut, hvarigenom Landstinget fyllt ett för kreatursskötseln framgång viktigt behof, år 1870 förklarats gälla under nu varande innehafvarnes af nämnde djurläkareplatser tjänstetid.

År 1866 anslag riksdagen ett belopp af 6,000 r:dr för åvägabringande af en förbättrad *fårskötsel* på Gotland. Sedan Hushållningssällskapet afgifvit förslag om sättet för dessa medels användande och Kongl. Landtbruks-Akademien derom sig utlätit, har Kongl. Maj:t uti nådigt bref den 24 April 1868 meddelat bestämmelser derom, innehållande hufvudsakligen att ett *stamschäferi* af Cheviot-ras, 25 djur, skulle anskaffas och inom länet uppställas och af de öfverblifna medlen räntan användas till premier för får, företrädesvis åt allmogen; och har i öfverensstämmelse dermed nämnda schäferi uppställts å Roma kungsgård och premier utdelats första gången år 1870. Genom införande af Cheviot-rasen har afsetts att upprätthålla och förbättra den stam af får, som af gammalt här förefinnes med egenskaper, serdeles utmärkta och för orten passande, derigenom att dessa djur (s. k. utgångsfår) nästan utan någon som helst skötsel under hela årets lopp eller större delen deraf föda sig ute å de för får mycket kraftiga och närande beten, som förefinnas å stora trakter af ön, der den tunna jordskorpan å kalkhällen ej tillåter annan växtlighet än späda kortväxta gräsarter, och hvilka djur, sålunda med ringa besvär och kostnad födda, gifva ett för sin godhet och finhet berömdt kött. Så väl genom nu omnämnda åtgärder, som genom det förut befintliga stamschäferiet af South-down-ras har framgång beredts åt fårskötseln, hvilken, om den än ej kan anses blifva af samma vikt för orten, som i förra tider, till följd deraf att tillfällen till beten genom odlingar och laga skiften mer och mer inskränkas, likväl alltid bör vara en mycket väsentlig näring härstädes.

Åtskilliga *sjukdomar* hafva under denna period förekommit bland *husdjuren*, af hvilka må nämnas lungröta (år 1869) bland hästskötseln, hos hvilka spatt är ett mycket allmänt förekommande fel, hos nötkreaturen benskörhet, mjeltbrand (åren 1866 och 1870, samt 1869 äfven hos svin- och fårskötseln), bland fåren vattensot, brandig jufverinflammation (1869) och igelsjuka (1867 och 1868), och messling bland svinkreaturen. De eljest elakartade sjukdomarna mjeltbrand och lungröta hafva här uppträdt i en mycket mild form, och den af ofvannämnda sjukdomar, som åstadkommit största dödligheten, har varit igelsjukan hos fåren.

Vid länets landtbruksskola har *undervisning* meddelats, bland annat, i *husdjursskötsel* och *hofbeslag*.

Under närmast föregående tider har husdjursskötseln vanligen icke frambragt annat utöfver eget behof, än fårkött och ull, som till temlig myckenhet från Gotland *utförts*, jemte ägg samt några hästar af den inhemska småväxta rasen; men under innevarande period hafva dertill kommit, såsom en efter ortens förhållanden anmärkningsvärd utförselartikel, lefvande nötkreatur, af hvilka utfördes till Stockholm omkring 500 st. år 1866 och derpå följande åren säkerligen ännu större antal.

Länets Hushållningssällskap har under perioden oafbrutet fortsatt sin verksamhet, hvars gagnande följer på flere ställen i denna berättelse omtalas.

Länets lägre landtbruksskola, som fortfarande åtnjuter statsanslag af 4,000 r:dr årligen, har under denna period varit för- lagd till en af Hushållningssällskapet arrenderad egendom, Varp-

lösa i Björke socken, och synes hafva mötts af ett alltmera stigande förtroende å allmogens sida. Utom de i reglemente bestämda 12 frielevsplatserna hafva till en början en och sedermera 2 frielever antagits samt dessutom en eller annan betalande, såvidt utrymmet medgifvit; och hafva dessa elevplatser varit mycket eftersökta.

För *skogarne* och deras skötsel lemnas upplysningar uti bi-
Tab. N:o 4. fogade tabell N:o 4. Såsom af denna tabell synes, är endast en jemförelsevis ringa del af skogsmarken inom länet, hvilken i sin helhet torde utgöra omkring 270,000 tunnland skog-beväxt mark, indelad till ordnad hushållning. Å en stor del af öfriga marker är deremot vanliga förhållandet, att skogen anlitas efter stundens behof och utan afseende på återväxt. Ehuru en af de handteringar, som förut tärt på skogen, kalktillverkningen, i senare tider ej medtagit så stor myckenhet ved som förut, beroende dels derpå att denna näring numera aftagit till omfång och dels på begagnande af stenkolsstybb såsom bränsle dervid, har dock växande skogens starka anlitande för andra behof, förnämligast försäljning för utförsel, väckt bekymmer för landets framtid. Detta förhållande föranledde ock länets Landsting dels att år 1867 hos Kongl. Maj:t i underdånighet hemställa om inköp för statens räkning af en lämplig jordrymd, för att såsom kronopark användas till ordnad skogsskötsel, men hvilket förslag icke vann nådigt afseende, och dels att år 1868 besluta en underdånig petition om erhållande af skydd för skogen genom serskild lag; med anledning hvaraf under den 10 September 1869 utfärdats *nådig förordning, angående åtgärder till förekommande af skogsförödelse på Gotland*. Huruvida genom deri meddelade stadganden skogsförödelserna kan verksamt hindras, får väl erfarenheten efter någon tids tillämpning utvisa; men genom dessa stadganden har emellertid den grundsats i lagstiftningen framträdtt, att den enskildes godtycke vid skötande af växande skog kan inskränkas, då en oriktig sådan skötsel anses medföra fara för det allmänna. Till följd af inkomna anmälanden om skogssköfving har Konungens Befallningshafvande år 1870, med tillämpning af denna författning, å 3 serskilda hemman, der sådan sköfving funnits hafva egt rum eller vara tillämnad, vid vite förbjudit skogens anlitande för annat än husbehof.

För *trävaruutförseln* är Konungens Befallningshafvande icke i tillfälle att meddela annan redogörelse, än att till utrikes ort från Gotland utskeppats:

	Tjära.	Balkar o. sparrar af furu och gran.	Bräder och plankor af furu och gran.
år 1869.....	214 centn.	357,407 kub.f.	466,118 kub.f.
» 1870.....	32 »	198,765 »	380,107 »

Jemte de till stort antal ännu befintliga mindre *sågverk*, som äro anlagda snart sagdt vid hvarje större rännil och begagnas endast under den korta tid af året, då vattnet afrinner från myrar och andra vattensamlingar, funnos år 1870 i gång 7 st. ångsågar.

Mullbärsplantering finnes fortfarande i Visby stad, tillhörande och underhållen af sällskapet för inhemsk silkesodling.

I fråga om den uti förra berättelsen omnämnda, genom anslag af 1863 och 1864 årens Landsting åstadkomna beredningen af *brännntorf* bör här meddelas, att upptagning och användande af s. k. skär- eller sticktorf under alla åren af denna period fortgått i södra delen af ön, ehuru detta ypperliga brännämne

ännu ej vunnit någon vidsträcktare spridning, ej ens i den nästan skoglösa sydligaste trakten af Gotland, der bristen på ved borde vara den bästa lärmästaren i afseende på torfvens begagnande. Hushållningssällskapet har dock, med begagnande af Landstingets förut omnämnda anslag, försökt att fortfarande verka för saken dels genom uppmuntrande af skärtorfs upptagning, dels genom hitkallande af den i statens tjenst anställda agronom för meddelande af undervisning i torfberedning, hvilken ock år 1869 besökte flere ställen af länet, meddelande råd och upplysningar, dels slutligen genom inköp och utdelande inom socknarna i flere exemplar af generaldirektör Falkmans folkskrift »Om brännntorf». Någon tillverkning af brännntorf för den större industrien har ännu ej kommit till stånd; men det här befintliga goda råämnet därför gör en sådan tillverkning, sedan utmärkta och väl bepröfvade beredningssätt på andra håll vunnit tillämpning, endast till en tidsfråga, hvilkens lösning hvar och en för Gotlands framtid nitälskande hoppas ju förr ju hellre måtte genom enskild företagsamhet vinnas.

För skogsvården finnes i länet fortfarande anställd en *jägmästare*, men ingen annan jägeritjensteman eller betjent.

Uppgift om *rofdjur*, som under perioden blifvit *dödade*, finnes meddelad uti bilagda tabell N:o 5. Sedan statsanslaget Tab. N:o 5. för belöning för rofdjurs dödande blifvit indraget, anslog länets Landsting år 1869 ett belopp af 500 r:dr årligen för 3:ne år för detta ändamål; och af dessa medel, ställda till disposition af Gotlands Skarpskytte- och Jägaregille, hafva år 1870 skottpenningar utbetalts för räf med 2 r:dr, örn 1 r:dr 50 öre och duf- eller hönshök 1 r:dr.

Någon uppgift om antalet af *rofdjur dödade husdjur* har ej kunnat erhållas.

Af näringar, hänförliga till bergshandtering, idkas fortfarande *kalktillverkning* samt *brytning* och bearbetning dels af *kalksten*, dels af *sandsten*. Bland dessa anses kalktillverkningen vara i aftagande, beroende dels på svårigheten att erhålla tillräcklig mängd ved och dennes deraf härflytande högre pris och dels på minskade tillfällen till afsättning på fördelaktiga vilkor, sedan kalktillverkning under senare tider börjat idkas på många ställen både in- och utrikes, hvilka förut varit goda afsättningsorter i denna väg för Gotland. Bränning af kalk med stenkol eller stenkolsstybb synes dock medföra fördel, när sådan eger rum invid flere af öns landthamnar. Brytning af sandsten och dess försäljning såsom slipsten utgör fortfarande en ganska vigtig näring i sydligaste delen af Gotland, der denna bergart, träder i dagen, och försäljning af sådan sten har under perioden egt rum ungefär i samma utsträckning som förut. Bearbetning af kalksten till hvarjehanda ändamål, listverk, grafmonument, finare marmorarbeten m. m. har egt rum vid ett i Visby anlagdt stenhuggeri, hvars tillverkning mer och mer ökats. År 1870 voro der sysselsatte omkring 20 arbetare och tillverkningarnas försäljningsbelopp steg till nära 20,000 r:dr. Om beloppet af från Gotland utförd kalk och sten under denna period har någon upplysning icke kunnat vinnas.

För här befintliga *fabriker* och *handtverkerin* meddelas upplysning i bifogade tabeller N:ris 7 a och 7 b. Af de i Tab. N:ris 7 a och 7 b. tabellen upptagna inrättningar af förstnämnda slag afse de flesta endast fyllande af ortens behof. De, som kunna anses bidraga till utförseln, äro ångsågarne och kalkbruken. Handtverkerien lemna ingen tillverkning, afsedd för utskeppning. Vid trenne

skeppsvarf, i Visby, Slite och Klintehamn, har under perioden nybyggnad egt rum endast i Visby (ett fartyg), och verksamheten i öfrigt omfattat förbyggnader och reparationer. Om stenhuggeriet i Visby är förut nämndt. Ett i samma stad anlagdt mindre jerngjuteri synes tillvinna sig stigande förtroende. Här befintliga brännerins tillverkning är omtalad under 2:a afdelningen.

Uti förra berättelsen omnämndes, att *fisket*, som här å orten idkas förnämligast i öppna hafvet omkring Gotland och afser fångst hufvudsakligen af strömming och torsk, men dessutom jemväl af flundra, id, aborre och gädda, under den period, sagda berättelse omfattade, varit föremål för mycken uppmärksamhet och höjt sig till en allt viktigare näring för orten. Hvad som sålunda yttrats gäller i än högre grad om den femårsperiod, som denna berättelse afser. Genom de understöd af statsmedel, som Kongl. Maj:t nådigst beviljat, genom det intresse länets Lands-ting och Hushållningssällskap visat för saken, förenadt med anslag af medel, men i synnerhet genom lifligt nit och outtröttlig verksamhet af enskilda personer har fisket, som af naturen synes vara det af haf omflutna Gotland anvisadt såsom en hufvudnäring, numera börjat intaga sin rätta betydelse för orten. De understöd i penningar, som under perioden kommit denna näring till del, hafva utgjort: af statsmedel 1,000 r:dr årligen till fiskerinäringens befrämjande under åren 1866, 1867 och 1868; af landstingsmedel 600 r:dr årligen under åren 1867, 1868 och 1869 för upphjelpande af torskfisket; och af Hushållningssällskapet 500 r:dr årligen 1866 och 1867, motsvarande hälften af statsanslaget till fiskerinäringens befrämjande. Dessa medel, som varit ställda till Hushållningssällskapets Förvaltningsutskotts disposition, hafva användts till premier för fisk vid anordnade *utställningar* i orten, till understöd för deltagande i större utställningar i Boulogne och Stockholm, till undersökning af Gotlands fiskfauna, till understöd åt ett här bildadt salteribolag, äfvensom åt föreningar för försäkring af båtar och redskap, till anställda försök med fångande och beredning af torsk m. m.

Genom ofvannämnda *undersökning af Gotlands fiskfauna* har utrönt, att sötvattensfiskarne utgöras af högst få arter och att, ehuru uti ett eller annat större träsk eller insjö fisket skulle kunna genom ändamålsenliga åtgärder något upphjelpas, detta dock ej kan uppbringas till någon mera hufvudsaklig eller omfattande näring; beroende sådant på de naturförhållanden, som utmärka öar i allmänhet och jemväl Gotland. Med saltsjöfisket är åter förhållandet annorlunda; ty om än i det haf, som omgifver Gotland, antalet fiskarter är ringa, jemfördt med förhållandet vid rikets västkust, så förekomma likväl här flere goda fiskslag i tillräcklig ymnighet, att utgöra föremål för en efter ortens förhållanden storartad näring.

Den utan all fråga förnämligaste af dessa fiskarter är strömmingen eller s. k. Östersjösillen; och på *strömmingsfiskets* utveckling är det ock som de kraftigaste ansträngningarna blifvit riktade. Då det på en långvarig erfarenhet grundade, här å orten utbildade sättet för fångande af strömming var godt och efter förhållandena lämpadt, så väl genom passande farkoster som utmärkta redskap, men det stundom visat sig, att vid god tillgång på fisk tillfälle saknats att använda fångsten, hvarföre fisket måst afbrytas, då det varit som bäst gifvande, äfvensom att, oaktadt Gotlandsströmmingen är att anse såsom serdeles god, densamma likväl icke kunnat göra sig bemärkt i handeln, der den betingade lägre pris än jemförelsevis sämre vara, vändes

bemödandena på afhjelpande af dessa missförhållanden; och med sådant syfte bildades år 1866 ett *salteribolag*, som förlade sin verksamhet till det förnämligaste fiskläget på ön, Herta i Burgs socken. Detta gaf väckelsen till en lifligare verksamhet i afseende på strömmingsfisket, så att jemväl på andra håll denna näring tog fart; och nämnda bolags förtjenst är det ock att sagda fiske, som förut bedrifvits endast för öns eget behof och blott undantagsvis bidragit med någon obetydlighet till öns utförsel, under de senare åren alltmera stigit till en vigtig inkomstkälla, sedan ett bättre tillvaratagande af fångsten samt omsorgsfullare och ändamålsenligare beredningssätt verkat derhän att, efter fyllande af öns eget behof, en ständigt stigande utförsel kunnat ega rum till pris, som, ifrån att vara lägre än dem annan Östersjöströmming betingat, höjt sig till jemnbredd med och till och med öfverstigit dem. Någon bestämd uppgift rörande från Gotland utförd strömming kan icke meddelas; men denna utförsel anses hafva från sydligare delen af landet, der det förnämligaste fisket idkas, utgjort omkring 4—500 tunnor år 1866, 12—1500 tunnor 1867 och 2,500 tunnor år 1868, på samma gång som införseln af fisk, som för några tiotal år sedan regelbundet egde rum till ganska ansenlig myckenhet, i synnerhet af Norsk sill, under de senare åren nästan upphört och endast undantagsvis till något nämnvärdt belopp egt rum, såsom exempel hvarpå kan anföras, att denna införsel utgjorts år 1869 af 1 kubikfot saltad och 78 centner torr fisk, men 1870, då utsigterna för sommarfisket icke visade sig så goda som vanligt, 4,332 kubikfot saltad och 558 centner torr fisk.

Med begagnande af det anslag, Landstinget för ändamålet lemnat, hafva åtskilliga åtgärder vidtagits för upphjelpande af *torskfisket* vid länets kuster, afseende hufvudsakligen införande af förändrad metod för fiskens behandling genom undervisning af en från Bohuslän inkallad person. Några mera genomgripande följder af dessa åtgärder hafva ej visat sig. Torsk finnes nästan öfverallt vid öns kuster och fångsten deraf är ganska vigtig för befolkningens eget behof; men egenskaperna hos den nu i allmänhet fångade fisken af denna art anses icke kunna göra densamma till handelsvara. Likväl förmodas tillgång på större och fetare torsk finnas i hafvet omkring Gotland å djupare ställen, så att möjligen äfven detta fiskslag i framtiden kan blifva föremål för utförsel.

Hvad beträffar öfriga fiskarter, som äro föremål för saltvattenfisket, erhålles stundom ganska god fångst af *flundra*, *id*, *aborre* och *gädda*; men något väl ordnad fiske af dessa slag hör till sällsyntheterna. Troligen kan dock med lämpliga åtgärder en god och inkomstgifvande handtering uppstå med afseende ej mindre å dessa nu nämnda, än äfven *ål* och *lax*, hvaraf tillgång vid Gotlands stränder förefinnes.

Under denna period hafva tillverkningar af Gotlands fiske samt dervid begagnade redskap deltagit uti *utställningar* så väl i Boulogne som i Stockholm och å båda ställen tillvunnit sig erkännande, hvarom tilldelade pris vittna.

Till förut befintliga 2 *bolag för försäkring af fiskredskap och båtar* har under perioden kommit ett nytt sådant, för hvilket Konungens Befallningshafvande fastställt reglemente. Oaktadt fördelen af sådana föreningar erkännes, hafva de likväl icke ännu blifvit med tillräcklig värme och deltagande omfattade. Konungens Befallningshafvande har ock, i öfverensstämmelse med gällande fiskeristadga, utfärdat bestämmelser rörande *ordningen*

vid fisklägen och vid fiskets bedrivande, att gälla för flere fisklägen, från hvilka ansökningar derom gjorts; och hafva dessa stadganden visat sig vara af nytta.

Genom tillförlitliga beräkningar, anställda af en därför nitälskande enskild person har blifvit upplyst, att å Gotlands kuster finnas 107 fisklägen; att år 1869 från dem idkades fiske af dels egentliga fiskare till antal af 754 gifta personer (med 2,246 hustrur och barn) och 116 ogifta, dels fiskande bönder, torpare och backstugusittare till antal af 1,156, således tillsammans 2,026 personer; att för strömmingsfisket funnos 645 st. och för torsk- eller annat hafsfske 926 st. båtar; att båtar och annan redskap uppskattades till värde af 351,110 r:dr, samt att fångsten nämnda år uppgafs till 29,815 tunnor strömming och 4,062 tunnor annan saltad fisk, hufvudsakligen torsk och flundror, hvarjemte fjällfisket ansågs hafva lemnat en inkomst af 8,400 r:dr. Af denna uppgift, som med skäl auses vara för låg beträffande värdet af fiskredskap och båtar, äfvensom rörande den erhållna fångsten, synes af hvilken framstående vigt fiskerinäringen är för länet.

Under samtliga de år, denna Konungens Befallningshafvandes berättelse omfattar, har fisket varit mycket gifvande, möjligen något mindre 1870 än de öfriga åren.

Bland *husslöjder*, som af allmogen idkas, är väl väfnad, hufvudsakligen af vadmal och andra tyg, fortfarande att anse såsom den förnämsta. Derjemte bör nämnas, att allmogen ofta förser sig med nödiga redskap för hushåll och jordbruk af egen tillverkning.

Någon *jagt* idkas här ej såsom serskild näring, om man ej såsom sådan vill anse själfångsten, hvilken stundom å vissa trakter lemnar god inkomst. På underdånig ansökning af Hus-hållningssällskapet om tillämpning äfven på Gotland af de genom nådiga brefvet den 12 Febr. 1869 gifna bestämmelser rörande skydd för ejderfågeln, biföll Kongl. Maj:t uti nådigt bref den 3 Maj 1870 denna begäran; och hafva till följd deraf öfverenskommelser och stadganden till skyddande af ejdern, på Gotland kallad ad, kommit till stånd å tvenne serskilda ställen af länet.

4. Kommunikations-anstalter och varubyten.

a) **Landkommunikationer.** I afseende på allmänna *vägarne* Tab. N:o 8. samt *gästgifvaregårdarne* i länet (Tab. N:o 8) är någon förändring under denna period icke att omnämna; och har af det anslag, Riksdagen beviljat till lättnad för skjutsningsbesväret, der detta utgöres på entreprenad och befinnes serdeles betungande, bidrag utgått endast till Visby stad för år 1866 med 130 r:dr, hvaremot hvarken för de öfriga åren i Visby kostnaden för entreprenadskjutsens upprätthållande uppgått till så högt belopp, att något bidrag af berörda anslagsmedel kunnat efter stadgade grunder utgå, eller under hela perioden någon som helst kostnad för entreprenadskjuts vid gästgifvaregårdarne å landet utgjorts af skjutslagen, så att sådant bidrag till dem kunnat ifrågakomma.

Tvenne nya poststationer hafva tillkommit, nemligen vid Ronehamn och Katthammarviks hamn, så att befintliga *post-inrättningar* i länet år 1870 utgjordes af postkontor i Visby, postexpeditioner i Klinte, Hemse och Burgsvik samt poststationer i Ronehamn, Ljugarn, Katthammarvik, Slite och Fårösund, hvilka samtliga å landet belägna postanstalter hafva postutvexling med Visby 2 gånger i veckan.

För *kronobrefbäringen* hafva nya ordningar utfärdats i länets begge härad; och är såsom kronobrefbäringsafgift debiteradt:

	i Norra häradet.	i Södra häradet.
år 1867.....	—	621 r:dr 60 öre.
» 1868.....	961 r:dr 67 öre.	417 » 64 »
» 1869.....	933 » 57 »	417 » 10 »
» 1870.....	840 » 20 »	485 » 25 »

Under perioden är den första *telegrafledning* till förbindande af trakter på Gotland anlagd, derigenom att år 1868 en sådan ledning sträcktes från Visby till Klinte och derifrån till Ronehamn, med statsstation vid Klintehamn och privatstation vid Ronehamn.

Diligensfart har fortfarande underhållits sommartiden emellan Visby och Klintehamn.

För underhållande af förbindelsen emellan Gotland och Fårösund finnes fortfarande en *färja*, för hvars underhållande år 1866 anslagits 50 r:dr årligen af statsmedel.

Med anledning af väckt förslag om *jernvägsanläggning* inom länet har år 1870 på enskilda personers bekostnad undersökning anställt för smalspårig jernvägs byggande från Visby stad till Hafdhems socken i södra delen af ön.

b) **Sjökommunikationer.** Likasom under nästföregående period har under denna *postförbindelsen* emellan Gotland och rikets fasta land underhållits sommartiden emellan Visby, Stockholm och Kalmar med 2, enskildt bolag härstädes tillhöriga ångfartyg och vintertiden emellan Visby och Vestervik eller Öland med postångfartyget Polhem, som äfven under denna period lyckats underhålla samma förbindelse utan väsentliga afbrott.

Inom länet befintliga *hamnar* och ankringsplatser med der-vid anställd lotspersonal hafva under perioden icke undergått någon mera väsentlig förändring. Inloppet till inre hamnen vid Rone är fördjupadt med två fot och i Slitehamn äro upp-uddringar i inre hamnen verkställda. Däckade *lotsbåtar* hafva tilldelats Slite, Fårösunds och Ronehamns lotsplatser. En ny *fyr* är anlagd å Faludden, hvilken tändes första gången om hösten 1867.

Den till härvarande *landthamnars* underhåll befintliga s. k. landthamnsfonden utgjorde vid 1870 års utgång 64,129 r:dr 30 öre; och hafva af denna fond för arbeten till underhåll och förbättring af dessa hamnar blifvit använda 5,087 r:dr 14 öre år 1866, 8,305 r:dr 8 öre år 1867, 4,869 r:dr 32 öre år 1868, 538 r:dr år 1869 och 3,231 r:dr 3 öre år 1870.

Å *Visby hamn*, som för underhåll och förbättring fortfarande under denna period fått åtnjuta afgifter af handeln och sjöfarten i alla allmänna hamnar på Gotland enligt af Kongl. Maj:t nådigst meddelad bestämmelse och fastställd taxa, hafva under förutnämnda tid arbeten verkställt för vågbrytarens reparerande och förstärkande, äfvensom för muddring och andra arbeten.

Telegrafledningen emellan Gotland och det öfriga riket medelst den emellan Visby och Vestervik nedlagda kabeln, har visserligen varit flere gånger afbruten till följd af inträffade

skador å denna kabel, längst från den 27 Februari till den 2 April 1870, men förbindelsen har blifvit återställd genom de inträffade felens botande. Då dessa ofta upprepade skador emellertid utvisade, att denna år 1859 nedlagda undervattenskabel snart tjent ut sin tid, förordnades om en ny lednings anbringande emellan Öland och närmaste strand af Gotland, men hvilken ledning ännu icke vid 1870 års slut var fullbordad. Såsom här ofvan är nämnt, har under denna period inom länet anlagts elektrisk telegrafledning emellan Visby samt Klintehamn och Ronehamn.

Tabb. N:o 9a o. 9b. c) **Sjöfart och handel** (Tabb. N:o 9a och 9b). Den *sjöfart*, som idkas med länet tillhöriga fartyg, afses fortfarande hufvudsakligast utförsel af ortens alster och införsel af åtskilliga förnödenheter samt endast i mindre omfattning fraktfart å aflägsnare farvatten. Af den bifogade tabellen rörande sjöfarten synes, att länets handelsflotta, som år 1865 bestod af 66 seglande fartyg om 1,634,15 nyläster och 1 ångfartyg om 60 hästkrafter, under perioden minskats med 15 seglande fartyg och 288,95 läster, men ökats med 2 ångbåtar och 140 hästkrafter.

Såsom *utförselartiklar* äro spannmål, trävaror, kalk och slipsten att anse för de förnämsta, hvarjemte förekomma fisk och lefvande nötkreatur i stigande betydelse samt ull, fårkött, ägg, skinn och vadmal. *Införseln* består af åtskilliga kolonial- och manufakturvaror samt fabriksalster, som afse ortens behof, såsom socker, kaffe, tobak, spritdrycker och vin, salt, jern, stenkol, tyg, tegel, läder, papper, redskap och maskinerin.

Ankomna och afgångna fartyg vid länets hamnar hafva utgjort:

	till utrikes ort utklarerade.	från utrikes ort inklarerade.	till inrikes ort förpassade.	från inrikes ort ankomna.
år 1866.....	272.	271.	399.	423.
» 1867.....	300.	325.	312.	334.
» 1868.....	327.	346.	284.	333.
» 1869.....	327.	306.	280.	359.
» 1870.....	254.	255.	436.	358.

häruti icke inberäknade post- och andra ångfartyg med bestämde turer.

Under perioden hafva följande *strandningsolyckor* inträffat vid länets kuster, nemligen:

år	22	strandade fartyg,	hvaraf	14	bergats och	8	totalt förolyckats.
» 1866.....	40	»	»	20	»	20	»	»
» 1867.....	19	»	»	11	»	8	»	»
» 1868.....	23	»	»	14	»	9	»	»
» 1870.....	21	»	»	17	»	4	»	»

Under perioden hafva för att lemna biträde vid inträffade sjöolyckor tidvis varit här stationerade en eller tvenne kronan tillhöriga kanonångslupar, hvarjemte dels en ett danskt bolag tillhörig dykarebåt vanligen uppehållit sig i Ronehamn för att bistå vid strandningar, dels ock ett svenskt dykareångfartyg verksamt bidragit till bergning af strandade fartyg och gods.

Såsom förnämsta *afsättningsorter* för länets alster äro fortfarande att anse för spannmål Stockholm, Norrland, Norge och andra utrikes orter, för trävaror tyska hamnar vid Östersjön, Stor-Brittannien och Spanien, för kalk svenska och utländska hamnar i Östersjön, för slipsten Finland och hamnar i södra delen af Sverige, för kreatur och fisk Stockholm.

Af årliga *marknader* hållas numera endast trenne, neml. vid Visby, Slite och Sandesrum i Grötlingbo socken, hufvudsakligen för kreatursförsäljning. Torghandel förekommer i Visby stad, och på ett par af landthamnarne finnas s. k. *torgdagar*.

Tillåten *bränvinsförsäljning* har idkats vid nedanstående ställen, och därför erlagda afgifter hafva utgjort:

	Minuthandels- ställen.	Utskänkings- ställen.	Afgifter. R:dr.
år 1866 i Visby stad.....	4.	7.	23,701,79.
å landsbygden	8.	3.	
» 1867 i Visby.....	4.	7.	20,999,08.
å landsbygden	7.	4.	
» 1868 i Visby.....	4.	7.	21,328,99.
å landsbygden	7.	4.	
» 1869 i Visby.....	4.	7.	21,216,10.
å landsbygden	7.	4.	
» 1870 i Visby.....	4.	7.	20,728,23.
å landsbygden	5.	4.	

5. Kameralförhållanden.

Till vidare upplysning om de *hemman* och *lägenheter*, som Tabb. N:o 10a o. 10b. finnas upptagna uti bifogade tabeller N:o 10a och 10b, torde här böra nämnas:

att kungs- och kungsladugårdar utgöras af 1) Roma kungsgård, hvilken, förut tillsammans med lägenheterna Närsholmen och Skenholmen ansedd att utgöra $6\frac{3}{4}$ mantal och gemensamt med dessa utarrenderad, nu mera blifvit fördelad uti trenne särskilda lägenheter, Roma kungsgård $5\frac{1}{2}$ mantal, Skenholmen 1 mantal och Närsholmen $\frac{3}{2}$ mantal, hvilka hvar för sig utarrenderats på 20 års tid, de 2 förstnämnda från midfastan år 1864 och Närsholmen från 1865, emot arrende för kungsgården af 3,316 kubikfot 1 kanna spannmål, Närsholmen 525 kubikfot spannmål och för Skenholmen af 1,600 r:dr r:mt, hvilket allt är landshöfdingen i länet under lönen anslaget; och 2) Visborgs kungsladugård med Vestergarnsholm, upplåten på arrende, som slutar den 14 Mars 1875;

att under allmän disposition varande kronohemman utgöras af indragna landtstatsboställen och bohemman, som redan äro eller komma att utarrenderas;

att de såsom boställen antecknade bestå af 47 st. prestgårdslägenheter, 2 häradshöfdinge- och 3 landtstatsboställen;

att Kronan vidare eger åtskilliga holmar, som äro utarrenderade, äfvensom 3 tomter i Visby stad;

att, sedan under perioden $\frac{3}{2}$ mantal blifvit till skatte köpt samt $\frac{4}{16}$ mantal, som förut varit bland boställen uppfördt, till följd af rättegång förklarats vara kronohemman under enskild disposition, utgöra vid 1870 års slut åt åboar med stadgad åborätt upplåtna kronohemman $1\frac{1}{1728}$ mantal;

att Kronan eger i Visby stad utom ofvannämnda 3:ne tomter 56 dylika, för det mesta af mindre omfång, hvilka äro på infäste upplåtna åt enskilde;

samt att all öfrig jord i länet, med undantag af stads-, kyrko-, hospitals- och s. k. fri- och flytande jordar, är af kronoskattenatur.

Under perioden äro för afgälds fastställande anmälda 158 st. *jordafsöndringar* å tillsammans 2,618 kvadratref 86 kvadratstänger, för hvilka afgäld bestämts af sammanlagdt 203 kubikfot 7 kannor spanmål.

Roteringen inom länet har icke under denna period undergått någon förändring.

Tab. N:o 11. Såsom den bifogade tabellen N:o 11 rörande *laga skiften* utvisar, hafva under perioden 15 sådana förrättningar afslutats, omfattande tillsammans 64,345 mantal; och synes derutaf, att skiftesverket endast långsamt går framåt här å orten. Såsom bidrag till utflyttningar vid laga skiften äro af allmänna medel utbetalde 1,050 r:dr år 1867, 1,012 r:dr 50 öre år 1868, 4,350 r:dr år 1869 och 2,700 r:dr år 1870.

I fråga om de från länet utgående *statsbidragen* är intet Tab. N:o 12. att tillägga till det, som bifogade tabell N:o 12 innehåller.

Rörande *kommunalutskylder* och deras användande kunna Tab. Litt. B. här meddelas nedanstående Tab. Litt. B., på upprättade *inkomst- och utgiftsstaten för Visby stad* grundade upplysningar om nämnda stads förhållanden i sagda afseende under denna period.

Till betäckande af de utgifter, som skulle genom taxering fyllas, utgingo å hvarje bevillningsriksdaler

	För stadens behof.	För kyrkan och presterskapet.	För skolan.	Summa uttaxering på bevillningsriksdaler.
för 1866 års behof	2 r:dr 46 öre.	29 öre.	31 öre.	3 r:dr 6 öre.
» 1867 »	2 » 34 »	26 »	33 »	3 » 93 »
» 1868 »	3 » 14 »	52 »	32 »	3 » 98 »
» 1869 »	2 » 42 »	59 »	37 »	3 » 38 »
» 1870 »	3 » 3 »	38 »	36 »	3 » 77 »

och dessutom personela utskylder till fattigvården, kyrkan och folkskolan. För det förstnämnda året erlades derjemte till staten 40 öre af hvarje riksdalers bevillning för fast egendom, och för derpå följande året 34 öre af samma bevillning.

För *kommunerna å landsbygden* är det för närvarande icke möjligt att meddela någon upplysning om deras kommunalutskylder och inkomster. Främst bland utskylderna står väl ännu, såsom förut, klerecistatens underhåll, och derjemte äro att märka utgifter för upprätthållande af folkskola och fattigvård.

Med afseende å presterskapets aflöning omförmäldes i förra berättelsen, att *reglering af presterskapets löneinkomster* i öfverensstämmelse med Kongl. förordningen den 11 Juli 1862 blifvit påbörjad. Denna reglering har sedermera blifvit afslutad och Nådig resolution rörande lönerreglering för samtliga pastorat i länet meddelad. Genom dessa resolutioner äro för de serskilda pastoraten fastställd följande aflöning (utom boställsafkastning) dels af kronotonde, dels af tertialtonde och kontanta medel, nemligen:

Tab. Litt. B.

Visby stads inkomster och utgifter åren 1866—1870.

a) Enligt af Stadsfullmäktige vidtagna beslut och derå grundad stat.

	I n k o m s t e r.						U t g i f t e r.					
	Tolagsmedel.	Stadspenningar.	Bränvinsförsäljningsmedel.	Öfriga inkomsttitlar.	Uttaxering.	Summa.	Aflöning.	Fattigvård.	Hamnarbeten.	Amortering af lån för hamnen.	Öfriga utgifter.	Summa.
År 1866 R:dr	8,800,00	15,000,00	13,550,94	12,429,06	25,000,00	74,780,00	15,500,00	11,500,00	20,000,00	23,122,30	43,327,20	113,449,50
» 1867 »	8,800,00	15,000,00	13,550,94	27,109,06	24,000,00	88,460,00	16,400,00	12,500,00	12,000,00	20,400,00	31,804,48	93,104,48
» 1868 »	8,100,00	15,000,00	11,400,00	10,775,00	32,066,65	77,341,65	19,267,17	17,000,00	5,000,00	11,325,00	26,949,48	79,511,65
» 1869 »	8,100,00	15,000,00	11,165,51	7,734,49	25,000,00	67,000,00	17,175,00	18,000,00	7,900,00	11,100,00	27,025,00	81,200,00
» 1870 »	8,100,00	15,000,00	10,500,00	8,061,98	32,500,00	74,161,98	13,922,71	16,352,50	8,500,00	10,875,00	27,611,77	77,261,98

Anm. Skillnaden emellan inkomster och utgifter de olika åren betäcktes af befintlig behållning och öfverskott.

b) Enligt stater, fastställda af Kyrkostämman.

	För kyrkans och presterskapets behof.						För skolans behof.							
	Inkomster.			Utgifter.			Inkomster.			Utgifter.				
	Bänkyror m. m.	Taxerade medel.	Afbefintliga behållningars disponerade.	Summa.	Löner och arvoden.	Öfriga utgifter och afkortningar.	Summa.	Skyddsafgift, statsanslag m. m.	Taxerade medel.	Afbefintliga behållningars disponerade.	Summa.	Löner och arvoden.	Öfriga utgifter och afkortningar.	Summa.
År 1866 R:dr	1,428,91	4,800,00	1,000,00	7,228,91	4,978,00	2,250,91	7,228,91	1,019,00	3,800,00	—	4,819,00	—	—	4,819,00
» 1867 »	1,363,00	4,700,00	1,000,00	7,063,00	4,978,00	2,085,00	7,063,00	1,019,00	4,000,00	—	5,019,00	—	—	5,019,00
» 1868 »	1,343,00	6,610,00	1,000,00	8,953,00	4,978,00	3,975,00	8,953,00	1,353,00	3,791,67	1,000,00	6,144,67	4,133,33	2,011,34	6,144,67
» 1869 »	1,343,00	7,460,00	500,00	9,303,00	4,978,00	4,325,00	9,303,00	1,328,00	4,400,00	500,00	6,228,00	4,133,33	2,094,67	6,228,00
» 1870 »	1,343,00	5,435,00	1,500,00	8,278,00	5,178,00	3,100,00	8,278,00	1,278,00	4,400,00	600,00	6,278,00	4,083,33	2,194,67	6,278,00

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1866—1870. Gotlands län.

	Kronotionde.		Tertialtionde.		Kontanta medel	
	kub.fot.	k.nr.	kub.fot.	k.nr.	af församling.	af staten.
För Visby pastor	90	3	774	4	1,658,00	—
» » komminister	—	—	350	—	1,135,50	—
» Veskinde	445	—	660	—	—	—
» Fole.....	520	—	680	—	—	—
» Hejnum	358	9	428	6	—	—
» Källunge	549	1	602	7	—	—
» Stenkyrka.....	590	—	593	—	—	—
» Martebo.....	450	—	390	9	—	—
» Rute.....	404	8	785	1	—	—
» Fårö.....	291	8	685	—	*) 80,00	—
» Lärbro.....	690	—	822	5	—	—
» Hangvar	385	5	433	5	—	—
» Othem.....	311	3	520	3	—	—
» Follingbo	395	—	526	—	—	—
» Endre.....	521	—	430	7	—	—
» Barlingbo	607	—	469	5	—	—
» Dalhem.....	575	—	804	—	—	—
» Hörsne.....	420	—	424	3	—	—
» Gothem.....	709	1	708	4	—	—
» Kräklingbo	449	1	419	9	275,00	—
» Östergarn, pastor	154	5	339	—	195,00	—
» » komminister.....	—	—	126	—	180,00	—
» Sjonhem.....	358	2	287	6	—	—
» Vänge.....	474	2	484	5	—	—
» Hejde.....	425	—	934	1	—	—
» Klinte.....	500	—	708	3	—	—
» Sanda, pastor	755	—	453	4	—	—
» » komminister.....	—	—	490	—	—	—
» Eskelhem.....	531	3	798	—	—	—
» Stenkumla	490	—	559	3	—	—
» Vall.....	415	—	529	2	—	—
» Atlingbo	337	1	182	6	—	—
» Roma.....	565	—	557	8	—	—
» Fardhem, pastor	536	5	453	9	—	—

	Kronotionde		Tertialtionde		Kontanta medel	
	kub.fot.	k.nr.	kub.fot.	k.nr.	af församling.	af staten.
För Fardhem, komminister.....	—	—	250	—	70,00	—
» Levede.....	469	6	520	—	—	—
» Eista.....	430	—	702	—	—	—
» Garde.....	448	1	704	9	—	—
» Alskog.....	410	—	674	—	—	—
» Burs.....	550	—	1,089	—	—	—
» Hablingbo.....	340	—	955	—	—	—
» Hafdhem.....	760	—	802	—	—	—
» Alfva.....	492	—	555	—	—	—
» Rone.....	492	8,25	815	—	—	—
» Grötlingbo.....	295	—	650	—	—	—
» När.....	502	—	1,250	4	—	—
» Ölja.....	364	3	908	—	—	—
» Vamlingbo.....	505	—	640	4	—	—

Af denna förteckning framgår, att till presterskapets underhåll enligt ofvannämnda resolutioner, af hvilka endast en del vunnit tillämpning år 1870, komma att utgå af kommunerna tillsammans 28,928 kubikfot 2 kannor tertialtionde jemte 3,513 r:dr 50 öre i penningar, hvartill komma de belopp, som kunna inflyta genom personel afgift af hvarje mantalsskrifven person, som icke är hemmansegare eller brukare eller hemmavarande barn eller tjenstefolk hos en sådan, såsom ersättning för dagsverken, offer, jura stolæ m. m., beräknad till 1 r:dr 20 öre för man och 80 öre för qvinna. Af länets kronotionde, utgörande 23,584 kubikfot 5 kannor 99 kubiktum, hafva 20,363 kubikfot 5 kannor och 25 kubiktum blifvit anvisade till presterskapets underhåll, med skyldighet dock för presterskapet att deraf utgöra bibeltryckstunna, utgörande 580 kubikfot 1 kann 25 kubiktum för samtliga pastoraten; varande detta den enda afkortning af kronotionden, som utgår i detta län.

Vid regleringen hafva således 3,221 kubikfot 74 kubiktum *kronotionde* blifvit *besparade* och är rörande denna besparings användande ännu intet beslut meddeladt.

6. Politi.

Af förut omnämnda tillämpningsskolor finnas fortfarande:
Länets *lägre landtbruksskola*, som under denna period för Hushållnings-sällskapetets räkning hållits å en af sällskapet arrenderad egendom;

Navigationsskolan i Visby med årligt anslag af 3,750 r:dr och 2:ne lärare samt
år 1866 16 elever, af hvilka utexaminerats till

	Sjökapt. af 1:a klass.	Sjökapt. af 2:a klass.	Styrmän af 2:a klass.	Summa.
» 1867 25 »	4.	2.	5.	11.
» 1868 18 »	4.	2.	12.	18.
» 1869 22 »	1.	2.	9.	12.
» 1869 22 »	3.	4.	7.	14.
» 1870 22 »	3.	3.	6.	12.

*) För tjänstgöring å Sandö.

Artilleriläroverket i Visby med årligt anslag af 762 r:dr 52 öre, hvarvid af 1 lärare och 2:ne underlärare undervisats år 1866 14 elever, 1867 19, 1868 13, 1869 21 och 1870 16.

Det i förra berättelsen omnämnda *informationsläroverket för linieofficerare* i Visby har, till följd af förändrade föreskrifter om kompetens för officersbefordran, år 1867 upphört.

För den högre bildningen finnes fortfarande i Visby ett *högre elementarläroverk*, med 5 lektorer, 10 adjunkter och 3 exercitielärare, vid hvilket under perioden undervisats i ungefärligt medeltal 227 lärjungar årligen.

Ett i staden förut befintligt *folkskolelärare-seminarium* har under perioden blifvit indraget.

Såsom undervisningsanstalter kunna dessutom nämnas: ett *seminarium för bildande af lärare och lärarinnor för småskolorna*, hvilket inrättats och bekostas af Landstinget, samt en *söndags-*

skola och en slöjdskola i Visby (den senare för flickor) och 3:ne barnhem, hvaraf ett i Visby.

År 1870 funnos i länet 1 högre folkskola vid Klintehamn, 75 fasta folkskolor, 1 flyttande d:o, 23 småskolor, hvaraf 3 flyttande, de öfriga fasta. Enskilda skolor lära vara omkring 20. Vid den högre folkskolan fanns 1 lärare och 17 elever; vid folkskolorna 82 lärare, hvaraf 79 män och 3 qvinnor, och 5,175 elever; vid småskolorna 23 lärare, hvaraf 9 män och 14 qvinnor, och 1,229 elever. Uti enskilda skolor undervisades 651 barn, och 647 barn inom skolåldern åtnjöto icke ordnad skolundervisning. För uppbyggnaden af folkundervisningen har under perioden varit i länet anställd en folkskoleinspektör.

År 1870 funnos för den högre folkskolan, öfriga folkskolorna och småskolorna 81 egna skolhus. I 48 skoldistrikt funnos planteringsland, ehuru icke ordnade i flere än 18, och 27 distrikt saknade planteringsland.

Landstinget har under perioden visat sitt nit för folkundervisningen genom anslag dels år 1866 af 375 r:dr årligen i 2:ne år till en anstalt för bildande af lärare och lärarinnor för småskolor, äfvensom af 2,770 r:dr till inköp af åskådningsmateriel för folkskolorna, dels år 1868 af 200 r:dr såsom pris för en lärobok om Gotland, dels år 1869 af ytterligare 500 r:dr för 2:ne år för småskolelärares bildande, samt år 1870 af 200 r:dr till utgifvande af ett historiskt arbete om Gotland.

Någon förändring i afseende på rättsväsendet och fångvården är icke att omnämna.

Af bank- och låneinrättningar har riksbankens lånekontor i Visby under perioden fortsatt sin verksamhet, filialbanken i Visby upphört, men en sedelutgifvande enskild bank, Gotlands enskilda bank, tillkommit, hvarjemte hypoteksföreningen emellan jordegare i Gotlands län fortfarande verkat. Denna sistnämnda inrättning har under åren 1866—1870 utlemnat lån till belopp af 1,234,600 r:dr och egde vid 1870 års utgång hos låntagare en fordran af 2,370,550 r:dr.

Tab. No 13. Då vid 1865 års utgång endast 4 sparbanker funnos inom länet var deras antal vid 1870 års slut 12, utvisande att, sedan en förutvarande, nemligen Hoburgs tings sparbank, upphört med sin verksamhet, 9 nya under perioden tillkommit. Dessa, för hvilka Ed. Kongl. M:ts Befallningshafvande fastställt reglementen, äro Martebo sockens, Måsterby, Vänge, Alfva sockens, Burgs pastorsrats, Stenkumla och Träkumla socknars, Sanda, Kräklingbo och Hogräns sockens sparbanker, hvilka tillsammans med de äldre 3:ne, D. B. W. sparbank i Visby samt Bunge sockens och Klinte sockens sparbanker, utgjorde de 12, som utöfvat sin gagnande verksamhet under perioden. Så väl tillkomsten af nämnda sparbanker, som ansökningar om fastställelse å flere nya sådana, hvilka ej hunnit att under denna period börja sin rörelse, utgöra glädjande tecken till en vaknad håg hos befolkningen att genom sparsamhet förbättra sin ekonomiska ställning. Att de nyrättade sparbankerna ännu icke kunnat medhinna att uppsamla så stora belopp, är naturligt; från år 1865 till 1870 har likväl insättarnes antal tillvuxit från 4,071 till 5,827 och den inestående behållningen från 367,506 r:dr 98 öre till 510,140 r:dr. Af samtliga sparbanker har den äldsta, sällskapet D. B. W. i Visby, den ojemförligt största rörelsen.

Ränte- och kapitalförsäkringsanstalten i Stockholm har börjat under perioden att tillvinna sig ökad uppmärksamhet, isynnerhet sedan, med anledning af Fosterländska föreningens framställning

derom till Ed. Kongl. M:ts Befallningshafvande, Landstingets uppmärksamhet blifvit å saken riktad och Landstinget samt än mera sällskapet D. B. W. genom underrättelsers meddelande om nämnda anstalt å allmänheten och andra åtgärder verkat för ett mera allmänt anlitan af densamma.

År 1870 funnos inom länet 102 st. socken- och kyrkomagasiner med en spanmålsbehållning af mera än 62,000 kubikfot.

De inom länets härad förut befintliga brandstods-föreningarna hafva under denna period fortsatt sin gagnande verksamhet, och hade vid 1870 års utgång en försäkringssumma, Norra häradets förening af 11,534,466 r:dr och Södra häradets af 13,733,585 r:dr. Såsom brandskadeersättningar hafva utbetalts:

	af Norra häradets förening.	af Södra häradets förening.
år 1866.....	1,412 r:dr 41 öre.	6,285 r:dr 75 öre.
» 1867.....	1,100 » 45 »	276 » 99 »
» 1868.....	1,322 » 75 »	2,817 » 84 »
» 1869.....	3,574 » 33 »	5,556 » 66 »
» 1870.....	3,551 » 50 »	2,565 » 81 »

För betäckande af dessa ersättningar har inom södra församlingen, der, såsom ofvan synes, samma utgifter utgått med högsta beloppen, sammanskjutits af föreningens delegare högst 5 öre årligen för 100 r:drs försäkringsvärde och ett år endast $\frac{1}{2}$ öre för samma värde.

Uti förra berättelsen omnämnda pensions- och understödsföreningar hafva jemväl under denna period fortfarit. Köpmansgillet pensionsförenings behållning hade vid 1870 års utgång stigit till 76,293 r:dr 76 öre och från densamma utdelades nämnda år till 21 pensionärer 1,985 r:dr 33 öre och å 2:ne gratialister 60 r:dr, hvarjemte från 2:ne gillet tillhöriga donationsfonder å tillsammans 4,000 r:dr tilldelats 21 gratialister tillsammans 240 r:dr. Skepparegillet fond utgjorde vid 1870 års slut 13,171 r:dr 11 öre och från densamma utgafs under samma år å 64 personer tillsammans 407 r:dr 54 öre. Skeppareföreningens fond uppgick vid samma tid till 17,625 r:dr 18 öre, och hade utgifvit nämnda år till 17 personer 464 r:dr 64 öre. Från den under Skepparegillet vård stående s. k. Dubbeska donationsfonden, uppgående vid 1870 års utgång till 16,668 r:dr, hade samma år tilldelats 17 personer tillsammans 990 r:dr. Fabriks- och handtverksidkares pensionsinrättning egde vid 1870 års slut en behållning af 11,985 r:dr 99 öre; men någon pensionering derifrån hade ännu ej börjat.

Offentliga sjukvårdsinrättningar för länet utgöras fortfarande af ett hospital för sinnessjuka, ett länslasarett och ett kurhus, alla i Visby stad.

Hospitalet, med sjukplatser år 1866 för 15, 1867 och 1868, efter verkställd tillbyggnad, för 25 st., hvilket antal åter för åren 1869 och 1870, i anseende till hospitalsfondens otillräcklighet, varit nedsatt till 20, har under denna period åtnjutit följande inkomster och bestridit utgifter samt lemnat vård åt nedannämnda antal patienter, nemligen

	Inkomster.	Utgifter		Antal patienter	
		för egentlig sjukvård.	för andra behof, såsom reparationer m. m.	summa.	i medeltal dagligen.
År 1866	9,172,18	5,604,92	1,155,91	14	13
» 1867	11,104,42	7,171,04	1,097,51	24	17
» 1868	11,677,12	7,162,76	1,326,89	31	18
» 1869	10,321,09	7,030,79	1,287,41	22	17
» 1870	10,775,86	6,671,79	1,336,95	25	19

Bland inkomster och utgifter äro icke inberäknade 11,948 r:dr 50 öre, använda till nybyggnad och större reparationer.

Lasarettet, med 27 sjuksängar, hvaraf 2 i enskilda rum, och *kurhuset*, med utredning för 25 sjuke, hade följande inkomster, utgifter och antal sjuke; neml.:

	Inkomster.	Utgifter.	Vårdade sjuke	
			summa.	i medeltal dagligen.
<i>Lasarettet:</i>				
År 1866.....	6,453,24	6,632,75	185	20
» 1867.....	6,704,72	6,910,94	190	19
» 1868.....	6,625,43	6,602,78	252	23
» 1869.....	5,879,13	6,193,37	179	18
» 1870.....	6,269,04	5,901,63	219	18
<i>Kurhuset:</i>				
År 1866.....	5,733,64	5,545,64	42	6
» 1867.....	5,690,93	6,635,79	38	4
» 1868.....	5,682,40	5,201,62	45	7
» 1869.....	5,801,86	6,954,10	68	9
» 1870.....	5,702,20	6,107,53	54	9

Kurhusafgiften har utgått med 20 öre under ifrågavarande period; och har af öfverskottet å derigenom influtna medel anordnats såsom bidrag till allmänna sjukvården 1,885 r:dr 50 öre år 1866, 3,000 r:dr 1867, 2,000 r:dr 1868, 3,200 r:dr 1869 och 2,100 r:dr år 1870.

År 1870 i länet anställde *läkare* utgjorde fortfarande: 3 provinsialläkare med stationer i Visby, Klinte och Hemse, 1 stadsläkare i Visby och 1 läkare vid härvarande hospital, lasarett och kurhus, hvilken derjemte var regementsläkare vid Gotlands Nationalbeväring. Samtliga provinsialläkare äro tillika bataljonsläkare vid Nationalbeväringen.

Visby Landskansli den 20 December 1871.

H. G Y L L E N R A M.

Johan Hambræus.

Johan Gardell.

Utom en *länsdjurläkare* i Visby finnes en distriktsdjurläkare stationerad i Hemse socken; denne senare aflönad af Landstinget, som jemväl anslagit årlig lönetillökning åt länsdjurläkaren.

I länet funnos år 1870 trenne *apotek*, i Visby, Slite och Hemse; och har Landstinget, till upprätthållande af de 2:ne sistnämnda, från år 1867 anslagit 200 r:dr årligen till hvardera.

Inom länet voro år 1870 anställda 44 *barnmorskor*.

Visby stads *badhus*, som under denna period blifvit, med Nådigt medgifvande, försåldt till ett enskildt bolag, har fortfarande varit besökt i ungefär lika utsträckning som förut.

Den enda *helsobrunn* länet eger, i Hamra socken, har icke på länge varit begagnad.

Bland *välgörenhetsstiftelser* och *inrättningar*, som under perioden tillkommit, bör först nämnas ett utaf H. K. H. Prinsessan Eugenie bekostadt, invid Visby uppfördt sjukhem för 12 obotligt sjuke från staden och landet, hvilken stiftelse, öppnad hösten 1869, till sin fortvaro betryggats såväl genom Nådigst lemnade stora bidrag af H. M. Enkedrottning Josefina och H. K. H. Prinsessan Eugenie, som genom frikostiga donationer af enskilda personer och årligt anslag af länets Landsting.

En fond af 10,000 r:dr till understöd åt *pauvres honteuses* i Visby är anslagen genom testamente af enskild person och under denna period öfverlemnad till Domkyrkorådets i Visby förvaltning.

Rörande *fattigvården* är, efter inkomna uppgifter från fattigvårdssamhällena, bifogade tabell N:o 14 upprättad, hvilkens Tab. N:o 14 innehåll likväl, i anseende till ofullständiga och felaktiga anteckningar uti de erhållna uppgifterna, icke kan anses uttrycka verkliga förhållandet. Något annat anmärkningsvärdt i afseende på fattigvården under perioden är icke att omtala, än att densamma, till följd af den klena skörden år 1868, under detta och påföljande året var ovanligt betungande.

Tab. N:o 1.
FOLKMÄNGD.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
	Den 31 December. Enligt husförhörslängderna.			Enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motstående år.						Enligt årets mönsterrullor approberade beväringsskyldige.	
				Hela folkmängden af			Deraf frie från mantalspenningar.			Utskrifningsmanskap.	
	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.		
Å landsbygden.											
1866	23,134	24,400	47,534	22,736	24,374	47,110	10,603	11,912	22,515	—	—
1867	23,305	24,539	47,844	22,981	24,550	47,531	10,678	11,987	22,665	—	—
1868	23,217	24,572	47,789	22,884	24,496	47,380	10,630	11,924	22,554	—	—
1869	23,137	24,619	47,756	22,907	24,545	47,452	10,634	11,875	22,509	—	—
1870	23,109	24,752	47,861	23,023	24,734	47,757	10,739	11,966	22,705	—	—
I Visby stad.											
1866	2,753	3,290	6,043	2,569	3,253	5,822	1,232	1,358	2,590	—	—
1867	2,827	3,352	6,179	2,644	3,328	5,972	1,290	1,422	2,712	—	—
1868	2,835	3,405	6,240	2,676	3,351	6,027	1,363	1,443	2,806	—	—
1869	2,874	3,450	6,324	2,656	3,388	6,044	1,363	1,463	2,826	—	—
1870	2,699	3,468	6,167	2,613	3,415	6,028	1,341	1,520	2,861	—	—
I hela länet.											
1870	25,808	28,220	54,028	25,636	28,149	53,785	12,060	13,486	25,566	—	—

Tab. N:o 2.
JORDBRUK.

Hela egoviddens.')	D e r a f .				
	Trä-, humle- och kålgård.	Åker och annan odlad jord.	Naturlig äng.	Skogbärande mark.	
Q v a d r a t r e f .					
I. 3,561,797.....	1866	5,320	399,627	301,734	—
	1867	5,320	401,856	302,450	—
	1868	5,320	411,219	301,650	—
	1869	4,950	429,027	319,194	—
	1870	5,225	441,666	324,850	—

*) Länet består af 1,097¹/₂ nuvarande mantal *), år 1870 delade i 4,829 brukningsdelar, deraf den största 5¹⁹/₃₂ mantal, den minsta, ¹⁹/₈₀₃₂₀ mantal.

*) Visby stads 26,131 mantal ej inberäknade.

Forts. af Tab. No 2.

JORDBRUK.

	1866 1867 1868 1869 1870	Höstsäd.	Vårsäd		Potatis.	Andra rotfrukter.	Spånads-växter.	Gräs och andra foderväxter		Andra växtslag.	Träde.
			stråsäd.	baljväxter.				till bete.	till skörd.		
IV. Odlad egovidd använd till.....		125,597	80,293	4,055	27,272	2,257	594	504	33,460	627	124,410
		125,912	83,227	4,150	26,673	2,280	745	1,142	32,485	606	124,572
		125,216	85,831	4,267	27,502	2,890	750	1,103	33,998	644	123,885
		126,958	93,884	5,898	27,412	2,806	678	2,005	43,378	800	125,895
		133,151	94,382	5,796	28,000	2,929	633	1,697	44,492	1,338	129,248

	1866 1867 1868 1869 1870	Hvete,		Råg,		Korn.	Hafre.	Bland-säd.	Ärter.	Bönor.	Vicker.	Potatis.	Andra rotfrukter.	Lin och hampa,		Gräs och andra foderväxter,		Raps.	
		höst.	vår.	höst.	vår.									frö.	spånads-ämne.	grön-foder.	hö.		
																			K u b i k f o t.
V. Hela utsädet af		27,695	—	101,506	—	64,910	17,432	3,767	3,875	16	56	149,120	—	—	—	—	—	—	—
		27,125	—	101,241	—	65,482	17,728	4,360	4,013	19	—	144,837	—	762	—	—	—	—	13
		27,638	—	100,359	—	68,556	18,251	4,567	3,925	18	50	146,746	—	857	—	—	—	—	25
		28,068	44	98,664	—	76,860	18,686	5,191	5,015	13	50	151,770	—	687	—	—	—	—	31
		30,707	94	104,309	—	75,455	19,826	5,216	5,380	19	25	151,326	—	718	—	—	—	—	40
VI. Hela skörden af (utan utsädes af drag).....		197,606	—	691,835	—	356,770	97,990	21,710	21,237	70	328	951,936	159,132	—	328	4,500	150,235	—	113
		127,562	—	512,625	—	343,413	94,624	23,102	21,766	69	—	727,290	132,230	1,940	424	—	156,041	—	1,109
		97,177	—	258,260	—	271,587	64,960	16,728	13,167	38	100	546,028	96,113	1,273	242	—	115,588	—	1,250
		204,013	220	648,030	—	613,434	127,264	39,457	35,759	76	535	1,045,718	192,150	2,110	633	—	258,581	—	7,976
		226,832	416	738,363	—	466,074	118,503	30,996	33,800	56	220	1,065,664	197,020	1,663	445	—	256,180	—	4,933

Upplýsingar till Jordbruksstatistiken åren 1866—1870.

- A. Brukningssätt: På några få ställen, i synnerhet i mellersta delen af länet, är vaxelbruk infördt, mest af ståndspersoner, hvaremot allmogens hufvudsakligen begagnar 3-skiftesbruk, likväl med en del af åkern till foderskörd. I de socknar, der jordmänen är strandör och sand, begagnas mest 2-skiftesbruk.
- B. Vidd af nyodling: år 1866, 1,792 kvadrater; år 1867, 1,130 kv.-ref.; år 1868, 2,185 kv.-ref.; år 1869, 4,228 kv.-ref och år 1870, 3,685 kv.-ref.
- C. Vidd af vattenaftappning: år 1866, 700 kv.-ref.; år 1867, 644 kv.-ref.; år 1868, 672 kv.-ref.; år 1869, 3,277 kv.-ref.; år 1870, 280 kv.-ref.
- D. Vidd af underdikning: år 1866, 129 kv.-ref.; år 1867, 28 kv.-ref.; år 1868, —; år 1869, 1,198 kv.-ref.; år 1870, 33 kv.-ref.
- E. Vidd af ängsvattnig.
- F. » » mergling.
- G. » » skogssädd: år 1866, 123 kv.-ref.; år 1867, —; år 1868, 45 kv.-ref.; år 1869, —; år 1870, —.
- H. Vidd af skogsplantering: år 1869, 17 kv.-ref.
- I. Väderlek, sänings- och skördetider: år 1866: under hösten 1865 inträffade temligen god väderlek. Hvarföre säden af höstsädet försiggick i vanlig tid, råg i slutet af Augusti och hvete under September månad. Vårsäden verkställdes i slutet af April och första hälften af Maj. Potatis sattes i slutet af Maj. Kort efter vårsäden inträffande kylig väderlek, åtföljd af stark torka, inverkade menligt på i synnerhet kornsädet och ärter, hvilka säden dock något uphjelptes genom derpå följande tjemlig väderlek. Något före skördetiden, för råg sista dagarne af Juli och början af Augusti, för hvete och vårsäd i medlet och i slutet af sistnämnde månad, blef väderleken mera regnig än önskligt var, hvilket fortför till nära September månads slut, hvaraf skördearbetet mycket försvårades, dock lyckades det att få största delen af grödan välbergad; år 1867: höstsäden 1866 verkställdes i allmänhet under tjemlig väderlek och i vanlig tid. Vårsäden 1867 fördröjdes genom kall och regnig väderlek till slutet af Maj och början af Juni. Sommaren kall och regnig, inverkade menligt på blomningen och fördröjde mognaden, så att skördetiden inföll ovanligt sent, nästan en månad senare än vanligt. Inbergningen försvårades genom fortfarande regnigt väder; år 1868: höstsäden 1867 verkställdes ovanligt sent, till följd af skördens sena mognad och ihållande regnig väderlek. En ovanligt tidig vår med högst få frostnätter gjorde det möjligt att tidigt börja vårarbetet, och vårsäden 1868 gynnades af tjemlig väderlek. Sommaren var utomordentligt torr och varm. Skörden omkring 14 dagar tidigare än vanliga år: år 1869: så väl höst- som vårsäden verkställdes under gynnsamma förhållanden. Höstsäden i vanlig tid; rågen i slutet af Augusti, hvetet i första hälften och medlet af September. Vårsäden försiggick i Maj. Hösten gynsam; våren torr och kall; sommaren omvexlande varm och regnig. Skörden inbergades i vanlig tid och under tjemlig väderlek; år 1870: höstsäden gynnades i allmänhet af tjemlig väderlek och verkställdes därför i vanlig tid. Vårsäden försiggick likaledes under gynsam väderlek i slutet af April och början af Maj. Skörden verkställdes i vanlig tid under gynsam väderlek.
- K. Skördens beskaffenhet, vikt m. m.: år 1866: skörden af höstsäd, synnerligen hvete, öfver medelmåttan och af god beskaffenhet. Vårsädet gaf nära medelmåttig afkastning, och var kornet serdeles kärnfullt och viktigt. Potatis lemnade medelmåttig afkastning, ehuru till en del angripen af rötta; år 1867: till följd af den under året rådande ogynnsamma väderleken blef så väl höst- som vårsäden af mindre god beskaffenhet och af mindre vikt än vanligt. Potatis och andra rotfrukter lemnade knapt medelmåttig afkastning; år 1868: ovanligt god och viktig; år 1869: hvetet, något skadadt af rost, gaf, liksom rågen, medelmåttig skörd, men ej så viktig, som i vanliga år. Vårsädet, i synnerhet korn, gaf ymnig skörd, och af god vikt. Rotfrukterna lemnade god afkastning; år 1870: skörden i allmänhet af god och någorlunda viktig beskaffenhet, i synnerhet rågen, som gaf rik skörd. Vårsäden gaf ej så riklig skörd, men af god beskaffenhet. Rotfrukterna lemnade god afkastning.
- L. Skörden från naturlig äng af hö: år 1866, god; år 1867, ymnig, men af mindre god beskaffenhet; år 1868, under medelmåttan; år 1869, god; år 1870, god.
- M. Skörden af halm: år 1866, medelmåttig; år 1867, medelmåttig; år 1868, mycket knapp; år 1869, riklig; år 1870, god.
- N. Öfverskott till afsalu: { af säd och andra } år 1866, från hela länet utbrist för eget behof: { jordbruksalster: } skeppades på hösten något öfver 50,000 tunnor eller 315,000 kub.fot spannmål; år 1867, från hela länet utfördes under året 214,936 kub.fot spannmål, efter gamla måttet närmast motsvarande 34,117 tunnor; år 1868, af korn och hvete något öfverskott; af råg, ärter och potatis brist; år 1869, från hela länet utskeddades 388,935 kub.fot spannmål af alla slag, motsvarande 61,735 tunnor, samt 1,670 tunnor raps; år 1870, från hela länet utskeddades under året 535,564 kub.fot spannmål, närmast motsvarande 85,010 tunnor fast mäl samt dessutom 2,366 centner mjöl, motsvarande ungefärligen 986 tunnor, således tillsammans 85,996 tunnor.
- P. Öfverskott till afsalu: { af kreatur och andra } år 1866, omkring 500 nötk.
- Q. Brist för eget behof: { ladugårdsalster: } kreatur jemte färrkött och ull afyttrade; år 1867, öfverskott; år 1868, i anledning af den klena foderskörden öfverskott; år 1869, något öfverskott af kreatur; år 1870, något öfverskott af kreatur.
- R. Vanlig årslön för dräng: 70 à 130 r:dr; för piga 40 à 75 r:dr, i husbondes kost.
- S. Värudet af stat och lön för dräng: 200 à 350 r:dr; för piga: 150 à 200 r:dr.
- T. Dagsverkspris: sommar-, mans-, högsta: 1 r:dr 50 öre; lägsta 50 öre; qvins-, högsta, 75 öre; lägsta, 37 öre. Vinter-, mans-, högsta 1 r:dr; lägsta 37 öre; qvins-, högsta, 50 öre; lägsta 25 öre.
- U. Skogstillgång: är i några socknar god, i de flesta medelmåttig, i några knapp, i några nästan ingen.
- V. Afyttring af skogsprodukter: plank, bräder, bjelkar och sparrar, äfvensom stäf och kalktunor.
- X. Brännorfmossar begagnade: år 1866, en i de 2:ne sydligaste socknarna, der under sommaren omkring 100,000 kub.fot torf upptagits; år 1867, lika med föregående; år 1868, lika med föregående; år 1869, ur 3:ne mossar är brännorft upptagen, dock till obetydlig mängd; år 1870, ur en mosse är något brännorft upptagen.
- Y. Antal planterade fruktträn: år 1866, 463 st.; år 1867, 850 st.; år 1868, 708 st.; år 1869, 1,425 st. år 1870, 804 st.
- Z. Binäringar (biskötsel, fiske m. fl.): fiske kring kusterna, som äfven 1866 gaf rik fångst. Biskötsel obetydlig och under året mindre gifvande i anseende till ogynsam väderlek; kalk- och tjärn-bränning i en del socknar; upphuggning och tillhuggning af slipsten ur de i sydligaste delen af ön befintliga sandstensbrott; hus- och handaslöjder idkas temligen allmänt, dock hufvudsakligen endast till husbehof.

Tab. N:o 3.

BOSKAPSSKÖTSEL.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	
	Hästar		Oxar.	Tjurar.	Kor.	Ugnöt. under 2 år.	Får.	Getter.	Svin.	
	öfver 3 år.	under 3 år.								
Antal vid årets slut underhållna	1866	8,657	1,734	9,422	1,219	12,860	5,916	39,501	592	6,328
	1867	8,728	1,860	9,347	1,225	13,130	5,798	39,013	577	6,348
	1868	8,513	1,653	8,856	1,139	12,373	5,364	35,018	488	5,420
	1869	9,096	1,540	8,481	1,101	13,563	4,849	35,957	558	5,299
	1870	9,508	1,589	8,520	1,087	14,139	4,829	38,626	725	5,776

Tab. N:o 4.

SKOGSHUSHÅLLNING.

1.	2.	3.	4.	5.	6.
	Areal vid periodens slut.	Till ordnad skogshushåll- ning indelade.	Afverkningsbelopp.		
			År.	Utfördt i	
Qvadratref.				kvantitet.	penningvärde. R:dr R:mt.
Serskilda slag af skogar m. m.					
1. Kongl. Maj:t och Kronan omedelbart tillhörige och under Dess disposition stående: (Kronoparker och -skogar).			1866		
Gotska Sandön	40,000	—	1867	—	—
Visborgs kungsladugård	1,680	—	1868	—	—
Roma kungsgård	2,000	700	1869	—	—
			1870	—	—
2. Boställens, kyrkors, läroverks och fromma stiftelsers:					
Civila boställen (en del indragna)	15,330	3,150	1866	—	—
Ecklesiastika d:o	50,510	4,667	1867	—	—
Visby och Hogräns kyrkor	460	—	1868	—	—
Visby läroverk, omkring	100	—	1869	—	—
Visby hospital	6,400	—	1870	—	—
3. Häradsallmänningar. Finnas icke.					
4. Sockne-allmänningar (oskiftade): 8 st. i Södra häradet, alla skoglösa.					
5. Ekplanteringar: saknas.					
6. Mullbärsplanteringar: en inom Visby stad.					
7. Andra skogsplanteringar: } planterad barrskog	114	—			
} insådd d:o	600	—			
8. Flygsandsfält: öppet vid Ullehau & Fårön	5,600	—			
9. Enskilda skogar	—	800			
<i>Anmärkingar och ytterligare upplysningar.</i>					
N:o 2. Sedan sista femårsberättelsen afgafs hafva blifvit indelade skog och beteshagar till Tjengvide länsmansboställe i Kräklingbo och Liffride Kaplansboställe i Anga socken, hvilka hushållsplaner dock ännu icke blifvit till efterrättelse fastställda.					
N:o 7. Den under perioden verkställda skogsådd och plantering har försiggått å Ardre kaplansboställe, å Varplösa landbruksskola samt å hemmanen Gullauser i Hangvahr och Vestöös i Hall socknar.					
Afverkningsbeloppet å de indelade boställsskogarne kan ej uppgifvas, emedan största delen deraf blifvit använd till innehafvarnes husbehofsvirke.					

Tab. N:o 5.

DÖDADE ROFDJUR.

1.	2.	3.	4.	5.
	Räfvar.	Örnar och Ufvar.	Hökar.	Belopp af utbetald belöning. R:dr R:mt.
År 1866.....	138	35	548	1,615
» 1867.....	216	23	355	1,427
» 1868.....	253	—	1,120	3,758
» 1869.....	—	—	—	844
» 1870.....	190	17	67	472,50
Summa	797	75	2,090	8,116,50

Anm. Under år 1869 utbetaltes endast belöningar till och med Maj månad, hvarefter statsanslaget indrogs. År 1870 hafva skottpenningar utgått af Landstingets medel med 2 r:dr för räf, 1,50 för örn och 1 r:dr för duf- eller hönsök.

För tab. N:o 6 AF ROFDJUR DÖDADE HUSDJUR, har ej någon uppgift kunnat erhållas.

Tab. N:o 7 a.

FABRIKER OCH MANUFAKTUR-INRÄTTNINGAR, ÅR 1870.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
	Antal Fabriker	Drifkraft, bestående af		Antal begagnade maskiner och redskap.		Egare eller innehafvare.		Arbetare		Tillverkningsvärde.	Egares eller innehafvares beviljning i och för rörelsen.									
		ej begagnade i ång.	Ånga eller varmluft.	Beräknade hästkrafter.	Ensam egare eller innehafvare.	Bolag.	Mästare.	öfver 18 år	under 18 år.			Summa.								
	Under året.	Antal.	Antal.	Antal.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	Antal.							
1. Å landet.																				
Bryggeri, bjäerskt.....	1	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	10
Färgerin.....	6	—	1	—	4	28	—	—	1	—	1	3	—	—	—	—	—	—	4	3,600
Garfverin.....	4	—	—	—	—	28	—	—	1	—	1	6	—	—	—	—	—	—	7	4,450
Gjuteri, jern.....	1	—	—	1	—	1	—	—	1	—	1	4	—	—	—	—	—	—	5	—
Kalkbruk, större.....	11	—	—	—	—	1	—	—	2	—	9	66	33	—	—	—	—	—	99	—
Oljeslageri.....	1	—	1	—	6	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	500
Pappersbruk.....	1	—	1	—	5	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	1	—	—	4	920
Vattemjölqvarnar, större.....	13	—	13	—	—	—	—	—	8	—	5	15	—	—	—	—	—	—	15	137,50
Vädermjölqvarn, större.....	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ångbränneri.....	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ångsågar och -qvarnar.....	7	—	—	—	—	9	—	—	2	—	5	6	34	—	—	—	—	—	40	—
Summa	47	—	16	9	15	44	24	—	22	—	12	130	33	—	—	1	—	174	9,470	605,50
2. I Visby stad.																				
Bryggerin, bjäerska.....	2	—	—	—	—	—	1	—	1	—	12	—	—	—	—	—	—	—	12	—
Boktryckerin.....	3	—	—	—	—	—	2	—	1	—	7	1	—	—	—	—	—	—	8	—
Bränvinsbrännerin.....	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	24	—	—	—	—	—	—	—	24	—
Färgerin.....	3	1	—	—	—	—	4	—	—	—	3	—	5	—	—	—	—	—	8	2,408
Garfverin.....	3	—	3	—	3	113	2	—	1	—	8	—	3	—	—	—	—	—	11	15,429
Stenhuggeri.....	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	19	—	—	4	—	—	—	23	19,400
Urfabriker.....	5	—	—	—	—	—	5	—	—	—	4	—	4	—	—	—	—	—	8	2,855
Vädermjölqvarnar, större.....	5	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30
Summa	23	1	3	—	3	113	20	—	4	—	58	1	31	—	4	—	—	94	40,092	412
Summa för hela länet	70	1	3	16	9	18	157	44	—	26	12	188	34	31	—	5	—	268	49,562	1,017,50

Anm. Inkomst-beviljningen för fabrikena å landet kan i allmänhet icke specificeras, enär den ingår uti den beviljning, som är påförd egarne för annan rörelse.

Tab. N:o 7 b.

HANDTVERKARE OCH IDKARE AF ANNAN NÄRING, ÅR 1870.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
	Handverkare eller idkare.		Antal arbetare.		Summa idkare och arbetare för hvarje yrke.	Bevilling i och för rörelsen. R:dr R:mt.
	Män.	Qvinnor.	Män.	Qvinnor.		
1. Å landet.						
Kakelugnsmakare	1	—	1	—	2	2
Skomakare	23	—	24	—	47	1,50
Skräddare	10	—	10	—	20	—
Smeder	1	—	1	—	2	1
Summa	35	—	36	—	71	4,50
2. Visby stad.						
Bagare	9	1	11	—	21	153
Bleckslagare	3	—	—	—	3	4
Bokbindare	4	—	4	—	8	15
Borstbindare	1	—	—	—	1	1
Bryggare	1	1	—	—	2	31
Färgare	1	—	—	—	1	2
Förgyllare	1	—	—	—	1	3
Garfware	1	—	—	—	1	2
Glasmästare	6	—	—	—	6	20
Guldsmeder	7	—	5	—	12	45
Gördelmakare	2	—	3	—	5	8
Hattmakare	2	—	—	—	2	4
Kakelugnsmakare	3	—	8	—	11	50
Kammakare	1	—	—	—	1	3
Kopparslagare	5	—	2	—	7	26
Murare	5	—	—	—	5	31
Målare	4	—	—	—	4	6
Perukmakare	1	—	—	—	1	1
Repslagare	2	—	4	—	6	16
Sadelmakare	4	—	2	—	6	12
Skomakare	38	—	12	—	50	99,25
Skräddare	17	—	7	—	24	54
Slagtare	9	—	2	—	11	76
Smeder	12	—	7	—	19	37
Snickare	24	—	20	—	44	87,50
Socketbagare	3	3	1	—	7	19
Svarfware	3	—	1	—	4	9
Tunnbindare	1	—	2	—	3	4
Urmakare	2	—	—	—	2	5
Vagnmakare	2	—	—	—	2	2
Summa	174	5	91	—	270	625,75
Summa Summarum	209	5	127	—	341	830,25

Tab. No 8.

ALLMÄNNA VÄGAR, GÄSTGIFVERIN OCH SKJUTSNING.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Serskilda slag af vägar.	Längd i mil				Kostnad i R:dr R:mt för de under perioden				Gästgifverens antal vid periodens slut.	Antal hästar, utgångna		
	af hvarje slag af motstående vägar	af inelade med skjutsstationer försedda vägar	af fulländade och afsynade nya vägar	af omlagda eller betydligt förbättrade vägsträckor	fulländade nya vägar		omlagda eller betydligt förbättrade vägsträckor			år.	till kungs- och krono-skjuts.	till gästgifveriskjuts.
					af statsmedel.	af kommunernas medel.	af statsmedel.	af kommunernas medel.				
	vid periodens slut.		under perioden.									
1. Å landet.												
Allmänna landsvägar	49 $\frac{3}{4}$	49 $\frac{3}{4}$	—	—	—	—	—	—	43	1866	1,569	4,523
Häradsvägar	57 $\frac{1}{2}$	16 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—	—	11	1867	502	3,752
Socknevägar	7 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—	—	—	—	1868	40	3,462
2. I Visby stad.												
Allmänna landsvägar	3 $\frac{3}{8}$	—	—	—	—	—	—	—	1	1869	125	3,524
Socknevägar	3 $\frac{2}{8}$	—	—	—	—	—	—	—	—	1870	997	3,183
	Samma	114 $\frac{1}{2}$	66 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—	55	—	3,233	18,444
Skjutsentreprenad vid	—	—	—	—	—	—	—	—	20	—	21,677	

Tab. N:o 9 a.

SJÖFART, ÅR 1870.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
	Fartyg och båtar öfver 3 nylåster, begagnade till utrikes sjöfart.							Fartyg och båtar öfver 3 nylåster, begagnade till inrikes sjöfart.							Summa under året begagnade fartyg och båtar öfver 3 nylåster.						
	Seglande.		Med ångmaskin försedda.			Besätt- ning.		Seglande.		Med ångmaskin försedda.			Besätt- ning.		Seglande.		Med ångmaskin försedda.			Besätt- ning.	
	Antal.	Låstetal.	Antal.	Låstetal.	Häskraft.	Skeppare.	Sjöfolk.	Antal.	Låstetal.	Antal.	Låstetal.	Häskraft.	Skeppare.	Sjöfolk.	Antal.	Låstetal.	Antal.	Låstetal.	Häskraft.	Skeppare.	Sjöfolk.
Landsbygden.....	17	425	—	—	—	17	72	4	30,2	—	—	—	4	6	21	455,2	—	—	—	21	78
Summa	17	425	—	—	—	17	72	4	30,2	—	—	—	4	6	21	455,2	—	—	—	21	78
Staden Visby.....	29	877	—	—	—	29	140	1	13	3	118	200	4	36	30	890	3	118	200	33	176
Summa	29	877	—	—	—	29	140	1	13	3	118	200	4	36	30	890	3	118	200	33	176
Summa för hela länet	46	1,302	—	—	—	46	212	5	43,2	3	118	200	8	42	51	1,345,2	3	118	200	54	254

Tab. N:o 9 b.

HANDLANDE OCH DERAS BETJENING, ÅR 1870.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
	Handlande.		Betjening.		Summa.	Bevilling i och för rörelsen. R.dr R.mt.
	Män.	Qvinnor.	Män.	Qvinnor.		
A landet.....	75	3	24	—	102	947
I Visby stad.....	69	15	42	1	127	2,165,12
Summa	144	18	66	1	229	3,112,12

Tab. No 10 a.

HEMMAN OCH JORDLÄGENHETER M. M. Å LANDSBYGDEN, ÅR 1870.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Hemman och jordlägenheter af alla slag, efter olika natur, vid femårsperiodens slut.	Hemman.			Antal				Taxeringsvärde sista året. R.dr R.mt.
	Mantal		Brukningsdelar.	jordtorp.	ryttare-, soldat- och båtsmans-torp.	backstugor.	andra lägenheter.	
	oförmedlade.	nuvarande.						
A) Krono-egendomar.								
1) Under allmän disposition.								
a) Kungsgårdar och kungsladugårdar	9,750	9,250	4	21	—	—	2	244,000
c) Hemman	3,750	2,625	6	—	—	—	—	42,800
d) Boställen	55,343	52,426	109	21	—	—	70	1,241,900
e) Jordlägenheter	—	—	—	—	—	—	13	211,700
f) Fiskerin	—	—	—	—	—	—	1	—
2) Under enskild disposition.								
b) Hemman	1,280	1,183	10	—	—	—	—	28,700
c) Jordlägenheter	—	—	—	—	—	—	3	12,500
Summa	70,073	65,484	129	42	—	—	89	1,781,600
B) Skatte-egendomar.								
c) Hemman	1,149,719	1,032,516	5,620	148	258	—	3,007	26,195,800
d) Jordlägenheter	—	—	—	—	—	—	16	96,400
e) Fiskerin	—	—	—	—	—	—	1	200
f) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	351	376,900
Summa	1,149,719	1,032,516	5,620	148	258	—	3,375	26,669,300
Summa Summarum	1,219,792	1,098,000	5,749	190	258	—	3,464	28,450,900

Tab. N:o 10 b.

JORDOMRÅDE OCH EGENDOMAR, I STADEN.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
År.	Tomter.		Antal nybygda bonings- hus.	Jordar och lägenheter.						Taxeringsvärde i R:dr R:mt.		
	Antal			Åker.	Äng.	Skog.	Betesmark.	Summa jordareal.	Nu- varande mantal.	Af hus och tomter.	Af jordar.	Summa.
	bebygda.	obebygda.										
1866.....	910	30	3	8,000	280	—	13,978	22,258	—	3,537,200	503,500	4,040,700
1867.....	910	30	—							3,612,600	509,700	4,122,300
1868.....	912	28	2							3,646,000	485,400	4,131,400
1869.....	911	27	1							3,698,500	492,000	4,190,500
1870.....	911	27	—							3,759,900	492,500	4,252,400

Tab. N:o 11.

LAGA SKIFTEN, ÅREN 1866—1870.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.
År.	Sökta skiftens antal.	A f s l u t a d e l a g a s k i f t e n .																							
		Antal.	Skiftade man- tal.		Qvarboende del- egares					Utflyttande del- egares					Summa skiften.	Skiftade kvadratref.						Utgifter till Landt- mätare och gode män. R:dr.	Öfriga beräknade utgifter. R:dr.		
			Oförmedlade.	Nuvärande.	skiftesantal				Summa.	skiftesantal				Summa.		Åker.	Äng.	Odlings- mark.	Afrös- nings- jord.	Impedi- menter.	Summa.				
					1.	2.	3.	4.		öfver	1.	2.	3.											4.	öfver
1866...	5	5	—	18,125	17	36	7	—	—	60	3	5	4	—	—	12	135	8,626	5,162	1,810	23,137	241	38,976	9,794	4,723
1867...	2	2	—	6,250	2	5	1	1	—	9	6	3	4	1	—	14	47	3,495	4,341	—	3,915	13	11,764	4,620	4,817
1868...	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	* 856	—
1869...	3	4	—	18,564	24	14	10	18	2	68	8	6	8	6	4	32	253	9,542	5,591	4,856	22,413	329	42,731	15,227	16,590
1870...	4	4	—	21,406	45	13	13	6	—	77	9	8	2	—	—	19	165	8,904	6,451	3,972	10,908	166	30,401	14,500	13,583
Summa	17	15	—	64,345	88	68	31	25	2	214	26	22	18	7	4	77	600	30,567	21,545	10,638	60,373	749	123,872	44,997	39,713

* År 1868 blef icke något laga skifte afslutadt; men ändringar af 2:ne förut afslutade verkställda för ofvannämnda 856 r:dr.

Tab.

K R O N O -

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
	Afkortad.					Anordnad eller	
	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.
Stats-medel.							
Ordinarie ränta..... R:dr R:mt	1,392,54	1,524,66	1,560,36	—	—	116,319,56	114,421,20
Tiondespanmål..... " "	—	—	—	—	—	46,790,60	46,672,45
Arrendemedel..... " "	—	—	—	—	—	1,975,35	2,748,96
Mantalspenningar..... " "	216,20	269	385,95	284,20	473,40	8,017,80	7,981,19
Bötesmedel..... " "	2,326,85	1,672,52	2,240,60	1,362,73	4,576,33	2,862,89	2,732,29
Rotefrihetsafgift..... " "	—	—	—	—	—	743,81	800,13
Båtsmansvakans-afgift..... " "	—	—	—	—	—	680,24	897,61
Extra medel och uppbörder..... " "	—	—	—	—	—	106,97	90,20
Summa	3,935,59	3,466,18	4,186,91	1,646,93	5,049,73	177,497,22	176,344,03
Riksgälds-medel.							
Allmän bevilning..... R:dr R:mt	356,07	543,14	610,19	362,96	675,01	31,220,83	32,288,09
Vapenskatt..... " "	—	112,77	14,50	—	4,50	—	11,785,52
Odlingslåns afbetalning..... " "	—	—	—	—	—	380,25	380,25
Summa	356,07	655,91	624,69	362,96	679,51	31,601,08	44,453,86
Diverse verks medel..... R:dr R:mt	357,20	458,40	634,70	466,20	2,759,40	37,293,99	34,508,68
Annorstädes debiterade medel..... " "	—	—	—	239,79	—	9,414,51	1,151,98
Summa Summarum	4,648,86	4,580,49	5,446,30	2,715,88	8,488,64	255,806,80	256,458,55

N:o 12.

UPPBÖRDEN.

9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
inom räkenskapsåret influten.			Resterande vid räkenskapsårets slut.					Summa uppbörd, deri inberäknade restantierne från föregående år.				
1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
116,445,50	120,410,93	120,033,76	122,40	183,97	632,87	196,68	417,50	117,834,50	116,129,83	118,638,73	120,607,61	120,451,26
49,153,77	52,279,78	52,365,47	46,78	46,66	49,14	52,33	52,44	46,837,38	46,719,11	49,202,91	52,332,11	52,417,91
3,021,92	2,774,87	2,949,91	—	—	—	196,79	—	1,975,35	2,748,96	3,021,92	2,971,66	2,949,91
7,928,85	8,035,20	8,006,60	59,19	116,60	293,80	315,40	241,80	8,293,19	8,366,79	8,603,60	8,634,80	8,721,80
5,276,33	4,316,12	1,857	1,833,33	3,482,41	1,912,23	3,871,65	2,041,89	7,023,07	7,887,22	9,429,16	9,550,50	8,475,22
925,24	745,45	750,23	—	—	—	—	—	743,81	800,19	925,24	745,45	750,23
935,49	660,30	673,90	—	—	—	—	—	680,24	897,61	935,49	660,30	673,90
85,88	250	250	—	—	—	—	—	106,97	90,20	85,88	250	250
183,772,98	189,472,65	186,856,87	2,061,70	3,829,64	2,888,04	4,632,85	2,753,63	183,494,51	183,639,85	190,847,93	195,752,43	194,690,23
31,789,21	32,950,27	33,265,16	184	318,11	707,98	732,11	530,26	31,760,90	33,149,34	33,107,38	34,045,34	34,470,43
72,72	6,30	—	—	98,02	10,80	4,50	—	—	11,996,31	98,02	10,80	4,50
380,25	380,25	—	—	—	—	—	—	380,25	380,25	380,25	380,25	—
32,242,18	33,336,82	33,265,16	184	416,13	718,78	736,61	530,26	32,141,15	45,525,90	33,585,65	34,436,99	34,474,93
34,784,01	35,199,27	37,231,05	98,20	194	462,80	1,610,85	1,379,71	37,749,39	35,161,08	35,881,51	37,276,32	41,370,16
1,409,51	13,029,33	1,324,83	—	—	—	—	—	9,414,51	1,151,98	1,409,51	13,269,12	1,324,83
252,208,68	271,038,07	253,707,91	2,343,90	4,439,77	4,069,62	6,980,31	4,663,60	262,799,56	265,478,81	261,724,60	280,734,26	271,860,15

Tab. N:o 13.

S P A R B A N K E R.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.										
År.	Under året										Vid årets slut										Klassifikation af delegarne efter deras vid nedanstående års slut inestående behållning.									
	Antal sparbanker.					Behållning i sparbank:					1866. *)		1867. *)		1868.		1869. **)		1870.											
	tillkom- nena del- egare.	af- gång- ne del- egare.	insatt be- lopp.	i räk- skaperne godtgjord ränta & delegarnes kapital.	uttaget belopp.	qvar- stående del- egare.	inestæ- nde behål- ning, till- hörande delegarne.	befintligt öferskott (grund-och- reservfond, räntevin- ster m. m.)	Summa af kolum- nerna N:is 8 och 9.	Antal del- egare.	Summa R:dr R:mt.	Antal del- egare.	Summa R:dr R:mt.	Antal del- egare.	Summa R:dr R:mt.	Antal del- egare.	Summa R:dr R:mt.	Antal del- egare.	Summa R:dr R:mt.	Antal del- egare.	Summa R:dr R:mt.									
Antal.	Antal.	R:dr	R:mt.	R:dr	R:mt.	R:dr	R:mt.	R:dr	R:mt.	Antal.	R:dr	R:mt.	R:dr	R:mt.	Antal.	R:dr	R:mt.	Antal.	R:dr	R:mt.	Antal.	R:dr	R:mt.							
1865...	—	—	—	—	—	4,071	367,507	181	367,688	fr. 1 t. o. m. 10 R:dr	135	545	189	725	1,822	9,500	352	1,538	2,119	8,902										
1866...	4	416	388	48,125	17,344	67,551	4,099	365,425	306	365,731	» 10—25 »	87	1,443	120	2,016	779	14,769	199	3,602	922	16,614									
1867...	4	628	265	63,925	18,187	58,447	4,453	388,965	538	389,503	» 25—50 »	53	1,796	73	2,420	548	20,186	121	4,722	689	25,621									
1868...	9	659	390	66,869	19,060	72,050	4,722	402,106	30,738	432,844	» 50—100 »	32	2,270	54	3,630	496	42,258	92	6,595	700	50,597									
1869...	10	633	615	83,588	18,754	92,654	4,795	410,818	32,303	443,121	» 100—200 »	34	4,929	33	4,750	534	69,425	59	9,284	726	112,508									
1870...	12	1,326	377	150,757	21,727	73,658	5,827	510,140	34,662	544,802	» 200—300 »	16	3,774	16	3,835	201	46,607	26	6,123	290	65,012									
											» 300—400 »	8	2,691	10	3,348	103	33,869	8	2,520	134	45,251									
											» 400—500 »	2	863	3	1,297	79	33,544	9	4,038	55	25,280									
											» 500—1,000 »	1	614	6	3,740	126	83,754	10	6,234	149	101,297									
											utöfver 1,000 »	1	1,400	1	1,470	34	48,195	4	7,083	43	59,058									
											Summa:	369	20,325	505	27,231	4,722	402,107	880	51,739	5,827	510,140									

*) Uppgifter endast för 3 sparbanker. **) D:o endast för 7 d:o.

Stockholm, 1872. P. A. Norstedt & Söner.

Tab. N:o 14.

F A T T I G V Å R D E N.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.				
År.	Fattigvårds- samhällen				Antal fattighus. antal rotar.	Antal fattighjon, som erhållit full försörjning.								Antal af fattigvår- den understödde, som ej fått full försörjning.			Fattigvårdens											
	med gemensam fattigvård.		med fattigvården rotarvis delad.			Aldre personer, vårdade		Barn, vård- dade i och utom fattighus.		Summa.		Summa af båda könen.		inkomst.		R:dr		R:mt.		Summa utgifter i och för fattigför- sörjning.								
	m.	q.	m.	q.		m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	Summa.	m.	q.	Summa.	Afkast- ning af egendom, kollekt, m. m.	Personel afgift.	efter fyrk- eller be- villning.	efter an- nan grund.	af stats- medel.	af annat fattig- vårdssam- hälle.	Summa inkomster.	R:dr	R:mt.
1866.....	94	—	—	98	46	103	57	65	77	113	180	281	461	232	612	844	?	?	?	?	672	?	34,795	37,522				
1867.....	94	—	—	98	48	107	66	76	102	137	216	320	536	281	636	917	?	?	?	?	1,042	?	36,772	41,447				
1868.....	94	—	—	98	65	114	68	74	115	133	248	321	569	430	815	1,245	?	?	?	?	1,349	?	50,462	53,693				
1869.....	94	—	—	98	63	113	61	85	126	143	250	341	591	485	980	1,465	?	?	?	?	4,090	?	52,579	57,217				
1870.....	94	—	—	98	53	100	65	74	127	129	245	303	548	336	708	1,044	?	?	?	?	1,250	?	42,204	48,922				